

T.C.
BAŞBAKANLIK
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

BAŞLIĞI	
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI	
YER NO	16-8
DEMİRBAĞ NO	4926

**GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ'NDE
(GAP)
SON DURUM**

Mayıs 2005
Ankara

İÇİNDEKİLER

sayfa

1. GİRİŞ	1
2. GAP'IN TARİHÇESİ	2
3. GAP'IN GELİŞME AŞAMALARI	3
3.1.GAP ŞU KAYNAKLARI GELİŞTİRME PROGRAMI	3
3.2. ENTEGRE PROJE YAKLAŞIMI	5
3.3. SÜRDÜRÜLEBİLİR İNSANI GELİŞME	5
4. 1989 GAP MASTER PLANI	6
5. GAP BÖLGE KALKINMA PLANI	7
Plan'ın Finansman İhtiyacı	8
Yatırım Öncelikleri	8
Plan'ın Öngörülleri	8
6. GAP BÖLGESİ'NİN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ	10
6.1.Yüzölçümü ve Nüfusu	10
6.2.Göç	15
6.3.GAP Bölge Hasılası	18
7. GAP KAMU YATIRIMLARI	19
8. GAP'TA SEKTÖREL GELİŞMELER	21
8.1. ENERJİ	21
8.2. TARIM	23
8.2.1. Harran Ovası'nda Sulamanın İlk Sonuçları	25
8.2.2. Toplulaştırma	26
8.2.3. Tuzlanma	26
8.2.4. GAP Bölgesi'nde Tarımsal Potansiyel ve Gelişmeler	27
8.3. SANAYİ	29
8.3.1. OSB, KSS ve Serbest Bölgeler	29
8.3.2. Yatırımlarda Devlet Yardımları	30
8.3.3. İhracat	34
8.4.ULAŞIM	35
8.4.1. Karayolu	35
8.4.2. Havayolu	37
8.4.3. Demiryolu	37
8.4.4. Suyolu	38
8.5. HABERLEŞME VE TELEKOMÜNİKASYON	38
8.6. KÜLTÜR VARLIKLARI	40
8.7. TURİZM	42
8.8. EĞİTİM	44
8.9. SAĞLIK	45
8.10. KENTSEL VE KIRSAL ALTYAPI	47
8.10.1. Kentsel Altyapı Durumu	47
8.10.1.1. İçmesuyu Durumu	48
8.10.1.2. Kanalizasyon ve Atıksu Tesisi Durumu	49
8.10.1.3. Halihazır Harita Durumu	49
8.10.1.4. İmar Planı Durumu	52
8.10.1.5. Katı Atık Durumu	52
8.10.2. Kırsal Alan Altyapı Durumu	54
8.10.2.1. Kırsal İçmesuyu Durumu	54
8.10.2.2. Köy Yolları Durumu	56

1. GİRİŞ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek bu yörede yaşayan insanların gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi, bölgelerarası farklılıkları gidermeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), aynı zamanda ülkemizi uluslararası alanda markalaştıran son derece önemli ve kapsamlı bir projedir.

Güneydoğu Anadolu Projesi, başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınmış ve bu kapsamda, Fırat ve Dicle nehir havzalarında sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 13 proje paketinin toplamı olarak planlanmıştır. Bu projelerle 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve 1.7 milyon hektar alanda sulama şebekesi yapımı öngörülmüştür. Güneydoğu Anadolu Projesi, 1989 yılında Master Plan'ın hazırlanması ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür.

Aynı yıl, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuş ve bölgesel kalkınmanın planlanması, çeşitli sektörlerde farklı kuruluşlar tarafından yürütülmekte olan GAP yatırımlarının yönlendirilmesi, izlenmesi ve kuruluşlararası koordinasyonun sağlanması ile görevlendirilmiştir.

1990'larda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak Güneydoğu Anadolu Projesi uygulamalarında da sürdürülebilir kalkınma felsefesi benimsenmiş ve bu çerçevede insani gelişme, katılımcılık, eşitlik ve adalet ilkeleri temel alınmıştır. GAP, bugün, su kaynakları geliştirme programının yanı sıra tüm sektörlerdeki yatırımları da içine alan, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak uygulanmaktadır.

Diğer yandan, GAP Master Planı'nın yapımından sonra Bölge'de ve Türkiye'de plan kapsamındaki varsayımlara uymayan önemli gelişmeler meydana gelmiş ve özellikle kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli ölçüde sapmıştır. Ayrıca, dünyada yeni kalkınma anlayışı ve kavramları önplana çıkmış ve Bölge kalkınmasına farklı bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Bu çerçevede GAP İdaresi, GAP Bölge Kalkınma Planı'nı hazırlamıştır.

GAP'ın temel hedefleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak; kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktadır.

2. GAP'İN TARİHÇESİ

Türkiye'nin sahip olduğu su kaynaklarından yararlanılması fikri Atatürk döneminde ortaya konmuş ve ilk adımlar atılmıştır. 1936 yılında Atatürk'ün emriyle Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİEİ) kurulmuştur. EİEİ, ülkenin sahip olduğu su kaynaklarından elektrik enerjisi üretilmesi için "Keban Projesi" ile ilgili keşif etütlerine başlamış ve Fırat Nehri'nde incelemeler yapmak üzere Palu, Pertek, Keban Boğazı, Kömürhan, Karakaya ile Kemalîye'de birer rasat istasyonu kurmuştur. 1938 yılında Keban Boğazı'nda jeolojik ve topografik etütler yapılmış; 1950-1960 yılları arasında Fırat ve Dicle üzerinde sondaj çalışmalarna ağırlık verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası ekonomik güçlükler çalışmaları uzun süre aksatmış, daha sonra yeni ihtiyaçların ortaya çıkması üzerine 1954 yılında Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu dönemde Türkiye'de havza çalışmaları yapılması fikri oluşmuş ve ülke 26 havzaya ayrılarak etüt ve planlama faaliyetlerine başlanmıştır. Çalışmaların verimli olabilmesi için yerel organizasyonlara gidilmesi benimsenmiştir. 1961 yılında Diyarbakır'da kurulan DSİ Fırat Planlama Amirliği'nce Fırat Havzası'nda su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesiyle ilgili ilk çalışmalar yürütülmüş, 1964 yılında Fırat Havzası'nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen "Fırat Havzası İstikşaf Raporu" geliştirilmiştir.

1968 yılında Aşağı Fırat Havzası'nda önerilen depolama tesisleri ve hidroelektrik santraller fizibilite aşamasında, sulama tesisleri de master plan aşamasında bir yerli-yabancı firmalar grubuna ihale edilmiş ve bu çalışmalar 1970 yılında tamamlanmıştır. Diğer yandan Dicle Havzası için de aynı paralelde çalışmalar DSİ Diyarbakır Bölge Müdürlüğü'nce sürdürülmüştür. Böylece, Aşağı Fırat Havzası ile Dicle Havzası'ndan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmış ve 1977 yılında bu iki havza için düşünilen projelerin birleştirilerek "Güneydoğu Anadolu Projesi" olarak adlandırılması benimsenmiştir.

Bölge'deki sosyo-ekonomik koşulların topyekün iyileştirilmesi düşüncesi ve su kaynaklarının geliştirilmesi ile sulamaların sağlayacağı değişimin bu geniş çerçevede ele alınması rasyoneli, bir bölgesel kalkınma projesi olarak ve entegre bir yaklaşımla projeyi ele almak gereğini ortaya çıkarmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin entegre bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve yönlendirilmesi görevi 1986 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) verilmiştir.

DPT Müsteşarlığı 1988 yılında, GAP'ı entegre ve çok sektörlü bir sosyo-ekonomik kalkınma projesi olarak ele almak amacı ile GAP Master Plan çalışmasını başlatmıştır. Bu çalışma kapsamında, proje için muhtemel yönetim sistemleri ve alternatifleri de ele alınmıştır.

Bölge'de yapılacak uygulamaların çok kapsamlı olması, planlama, projelendirme, uygulama ve izleme-değerlendirme fonksiyonlarının bütünlük içinde gerçekleştirilmesini ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak amacıyla, 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur.

3. GAP'İN GELİŞME AŞAMALARI

3.1. GAP SU KAYNAKLARI GELİŞTİRME PROGRAMI

Fırat Havzası ve Dicle Havzası projeleri olmak üzere iki gruptan oluşan GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı kapsamında 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali inşaatı öngörülmekte, projenin tamamlanması sonucunda 1.7 milyon hektar alanın sulanması ve yılda 27 milyar kilovatsaat elektrik enerjisi üretilmesi planlanmaktadır. Ayrıca münferit projeler kapsamında 7 baraj ve 1 HES'in yapımı yer almaktadır.

Tablo 1: GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı

Proje ve Üniteleri	Kurulu Güç (MW)	Enerji Üretimi (GWh)	Sulama Alanı (ha)	Proje Durumu
FIRAT HAVZASI	5 304	20 098	1 125 776	
1. KARAKAYA PROJESİ	1 800	7 354	-	
Karakaya Barajı ve HES	1 800	7 354	-	İşletme
2. AŞAĞI FIRAT PROJESİ	2 450	9 024	718 844	
- Atatürk Barajı ve HES	2 400	8 900	-	İşletme
- Şanlıurfa HES	50	124	-	İnşa
- Şanlıurfa Tüneli ve Sulamaları	-	-	379 989	İnşa+İşletme
A) Şanlıurfa-Harran Ovası Sulaması	-	-	29 828	İnşa
B) Mardin-Ceylanpınar Kazibe Sulaması	-	-	121 592	İşletme
C) Mardin-Ceylanpınar Pompaj Sulaması	-	-	94 929	Kati Proje
D) Mardin-Ceylanpınar YAS Sulamaları	-	-	15 376	İnşa
- Siverek-Hilvan Pompaj Sulaması	-	-	118 264	Planlama
- Bozova Pompaj Sulaması	-	-	104 589	Planlama
- Bozova Pompaj Sulaması I.Kısım	-	-	188 778	Planlama
- Bozova Pompaj Sulaması II.Kısım	-	-	36 819	Kati Proje
			8 669	İnşa
3. SINIR FIRAT PROJESİ	852	3 168	-	
- Birecik Barajı ve HES	672	2 516	-	İşletme
- Karkamış Barajı ve HES	180	652	-	İşletme
4. SURUÇ-YAYLAK PROJESİ	-	-	113 136	
- Yaylak Ovası Sulaması	-	-	13 072	İnşa
- Suruç Ovası Sulaması	-	-	5 250	İşletme
			94 814	Planlama
5. ADIYAMAN-KAHTA PROJESİ	195	509	78 134	
- Çamgazi Barajı ve Sulaması	-	-	2 000	İşletme
- Gomikan Barajı ve Sulaması	-	-	5 740	İnşa
- Koçali Barajı HES ve Sulaması	40	120	6 868	Master Plan
- Sırımtaş Barajı ve HES	28	87	21 605	Master Plan
- Fatopaşa HES	22	47	-	Master Plan
- Büyükkay Barajı HES ve Sulaması	30	84	12 322	Master Plan
- Kahta Barajı ve HES	75	171	-	Planlama
- Atatürk Barajı Gölünden	-	-	26 793	Planlama
- Pompaj Sulaması	-	-	2 806	İnşa
6. ADIYAMAN-GÖKSU-ARABAN	7	43	71 598	
- Çataltepe Barajı	-	-	-	Planlama
- Gölbaşı, Abbasiye, Araban, Besni-Keysun, Kızılın, Yavuzeli, İncesu, Pazarcık Sulamaları	-	-	71 598	Ön İnceleme
- Erkenek HES	7	43	-	Ön İnceleme
7. GAZİANTEP PROJESİ	-	-	144 064	
- Hancağız Barajı ve Sulaması	-	-	6 945	İşletme
- Kayacık Barajı ve Sulaması	-	-	20 000	İnşa
- Kemlin Barajı ve Sulaması	-	-	3 088	Planlama
- Belkıs Nizip Pompaj Sulaması	-	-	11 925	İnşa
- Seve Barajı Sulaması	-	-	1 400	Planlama
- Birecik Baraj Gölü Pompaj Sulaması	-	-	95 976	Kati Proje
- Bayramlı Regülatörü ve Sulaması	-	-	4 730	Planlama

MÜNFERİT PROJELER (*)	14.4	42	65 615	
İşletmede	14.4	42	31 795	
İnşaat + Planlama + Kati Proje	-	-	33 820	
- Nusaybin Sulaması	-	-	8 600	İşletme
- Çağçağ HES	14.4	42	-	İşletme
- Akçakale YAS Sulaması	-	-	10 255	İşletme
- Ceylanpınar YAS Sulaması	-	-	9 000	İşletme
- Hacıhıdır Barajı	-	-	2 080	İşletme
- Dumluca Barajı	-	-	1 860	İşletme
- Seve Barajı ve Sulaması	-	-	1 400	Planlama
- Besni Barajı ve Sulaması	-	-	2 820	Planlama
- Ardıl Barajı ve Sulaması	-	-	3 535	Planlama
- Nusaybin Çağçağ 2.Merhale Projesi	-	-	9 170	Planlama
- Bozova Merkez Pompaj Sulaması	-	-	1 080	İnşa
- Paşabağ Sulaması	-	-	1 785	Kati Proje
- Çermik-Kale Projesi	-	-	14 030	Planlama
DİCLE HAVZASI	2 172	7 247	593 882	
8. DİCLE-KRALKIZI PROJESİ	204	444	130 159	
- Kralkızı Barajı ve HES	94	146	-	İşletme
- Dicle Barajı ve HES	110	298	-	İşletme
- Dicle Sağ Sahil Cazibe Sulaması	-	-	52 943+1 336	Kati Proje+İnşa
- Dicle Sağ Sahil Pompaj Sulaması (P ₂ -P ₃)	-	-	4 758+18 327	İşletme+İnşa
- Dicle Sağ Sahil Pompaj Sulaması (P ₆)	-	-	7 845	Programda
- Dicle Sağ Sahil Pompaj Sulaması (P ₁ -P ₄)	-	-	44 950	Programda
9. BATMAN PROJESİ	198	483	37 351	
- Batman Barajı ve HES	198	483	-	İşletme
- Batman Sol Sahil Sulaması	-	-	18 758	İnşa
- Batman Sağ Sahil Cazibe Sulaması	-	-	18 593	İnşa
10. BATMAN-SİLVAN PROJESİ	240	964	245 372	
- Silvan Barajı ve HES	150	623	-	Planlama
- Kayser Barajı ve HES	90	341	-	Master Plan
- Dicle Sol Sahil Cazibe Sulaması	-	-	193 249	Planlama
- Dicle Sol Sahil Pompaj Sulaması	-	-	52 123	Planlama
11. GARZAN PROJESİ	90	315	60 000	
- Garzan Barajı ve HES	90	315	-	Ön İnceleme
- Garzan Sulaması	-	-	60 000	Ön İnceleme
12. İLISU PROJESİ	1 200	3 833	-	
- İlisu Barajı ve HES	1 200	3 833	-	Programda
13. CİZRE PROJESİ	240	1 208	121 000	
- Cizre Barajı ve HES	240	1 208	-	Planlama
- Nusaybin Cizre-İdil Sulaması	-	-	89 000	Ön İnceleme
- Silopi Ovası Sulaması	-	-	32 000	Ön İnceleme
MÜNFERİT PROJELER (*)			35 773	
İşletme	-	-	30 337	
Planlama + Kati Proje	-	-	5 436	
- Devegeçidi Barajı	-	-	10 600	İşletme
- Silvan I. ve II. Kısım Sulamaları	-	-	8 790	İşletme
- Nerdüş Sulaması	-	-	2 740	İşletme
- Çınar-Göksu Barajı	-	-	4 234	İşletme
- Garzan Kozluk Sulaması	-	-	3 973	İşletme
- Çınar-Dilaver Projesi	-	-	3 575	Planlama
- Ergani Projesi	-	-	1 861	Kati Proje
MÜNFERİT PROJELER TOPLAMI (*)	14.4	42	101 388	
GAP TOPLAMI	7 476	27 345	1 719 658	

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü

(*) Münferit Projeler toplam 101 388 ha olup GAP kapsamında incelenmediğinden toplamlarda dikkate alınmamıştır.

3.2. ENTEGRE PROJE YAKLAŞIMI

Güneydoğu Anadolu'da çok geniş alanların sulamaya açılmasıyla başlayacak olan büyük değişim Bölge'nin sosyal ve ekonomik bütün sektörlerini etkileyecektir. İlk aşamada Bölge ekonomisinin sanayi, ticaret, ulaştırma gibi tarım dışı sektörlerinin tarımsal üretimdeki artıştan doğrudan etkilenmesiyle başlayacak olan değişim, ikinci aşamada tarım dışı sektörlerin birbirinden etkilenmeleriyle de birçok boyut kazanacaktır. Tarımda sulamayla başlayıp, sanayi ve giderek hizmetlere yayılacak olan bu zincirleme reaksiyon bir yandan çok değişik konularda geniş yatırım ve gelişme olanakları yaratırken, diğer yandan da sosyal ve fiziki altyapıda önemli ihtiyaçlar doğuracaktır.

Yatırımlarda etkinliğin ve sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması, birbirlerini tamamlayıcı nitelikteki yatırımların zaman ve mekan itibarıyla koordineli bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu amaçla hazırlanan GAP Master Planı Nisan 1989'da tamamlanmıştır.

3.3. SÜRDÜRÜLEBİLİR İNSANİ GELİŞME

GAP, insanı merkez alan bir bölgesel kalkınma projesidir. Tüm kamu kaynaklı yatırımlar eşit, adil, erişilebilir, sürdürülebilir bir kalkınmanın aracıdır. Asıl hedef insan mutluluğudur.

Sürdürülebilir insani gelişme; doğal ve beşeri kaynakların optimum kullanımı yoluyla, gelecek kuşakların olanakları tüketilmeden, halkın tercih ve potansiyelinin eksiksiz bir biçimde hayata geçirilebileceği bir ortamın yaratılmasını ifade etmektedir. Bu çerçevede toplum, ekonomi, kültür, kalkınmada adillik, kadın-erkek eşitliği, eğitim, sağlık, fiziksel planlama, tarım ve çevre ile ilgili konular dikkate alınmakta, bütün bu konuların merkezinde ise insan bulunmaktadır.

GAP, Bölge'nin doğal kaynaklarının akılcı kullanımı ve yönetimi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve ulusal kaynakların rasyonel tahsisi ile Bölge'de sürdürülebilir insani gelişmeyi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Proje bölgesi ile Türkiye'nin daha gelişmiş bölgeleri arasındaki farkı ortadan kaldırmayı ve eşitlikçi bir gelişmeye katkıda bulunmayı öngören GAP'ta sosyal, çevresel, kültürel araştırmalar ve bunlara dayalı uygulamalar da bu anlamda en önemli bileşenlerdir.

Sürdürülebilirlik kavramının uluslararası kalkınma konularının gündemine girmesiyle birlikte her ülke, özel koşullarından hareketle, kendi sürdürülebilir kalkınma ölçütlerini belirlemek durumunda kalmıştır. Türkiye'nin bu alandaki gereksinimlerini belirlemek amacıyla 1995 yılı Mart ayında GAP İdaresi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile birlikte Şanlıurfa'da bir seminer gerçekleştirmiştir. GAP Bölgesi'nin kalkınma süreciyle ilgili kesimlerde ve temsilcilerin yer aldığı ve etkin bir danışma ve katılım sürecinin sağlandığı bu seminerde gerek seminerin sonuçlarına gerekse GAP Master Planı'nın amaç ve öngörülerine dayanarak, kalkınma süreci için "sürdürülebilirlik" bağlamında aşağıdaki hedefler benimsenmiştir:

1. Bölge'deki ekonomik koşulları mümkün olan en ileri düzeyde geliştirecek şekilde yatırımların artırılması,
2. Sağlık ve eğitim hizmetlerinin ülke düzeyine ulaşacak biçimde geliştirilmesi,
3. Yeni istihdam olanaklarının yaratılması,
4. Kentlerde yaşam kalitesi ile kentsel ve toplumsal altyapının, daha sağlıklı kentsel çevreler yaratılmasına olanak tanıyacak biçimde iyileştirilmesi,
5. Kırsal altyapının sulamada optimal gelişmeye olanak tanıyacak biçimde tamamlanması,

6. Bölge içi ve bölgeler arası ulaşılabilirliğin artırılması,
7. Mevcut ve yeni kurulacak sanayilerin altyapı gereksinimlerinin karşılanması,
8. Suyun, toprağın, havanın ve bunlarla ilintili eko-sistemlerin öncelikli olarak korunması,
9. Karar alma ve proje uygulanmasında halk katılımının geliştirilmesi.

GAP çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri ise sosyal sürdürülebilirlik, tarımsal sürdürülebilirlik, ekonomik geçerlilik, fiziksel ve mekansal sürdürülebilirlik ile çevresel sürdürülebilirlik olarak ifade edilmiştir. Çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik doğal kaynakların sürdürülebilirliğine, çevre ve kültürel mirasın korunmasına bağlıdır. Ekonomik geçerlilik verimli ve etkin projelerin uygulanması, istihdam olanakları, ekonomik gelişme ve özel sektör katılımı ile çok yakından ilgilidir. Sosyal sürdürülebilirlik ise katılımçılık, eşitlik, adillik ve insan kaynaklarının gelişimi ilkelerinin benimsenmesi ile sağlanabilmektedir.

Diğer yandan, sürdürülebilir kalkınma kamu sektörü ile birlikte özel sektör ve halk katılımından oluşan bir tabana dayalıdır. Bu çerçevede, kamu yatırımları sürdürülebilir kalkınmada gerekli altyapıyı oluşturmak; özel sektör ağırlıklı olarak sanayi yatırımlarını gerçekleştirmek; halk ise planlamadan uygulamaya kadar her alanda gelişmenin içinde olmak durumundadır.

Sürdürülebilir insani gelişme kavramının GAP literatürüne girmesiyle birlikte proje, ağırlıklı bir biçimde çevresel ve insani boyutları da kapsamına almış ve temel hedef olarak da Bölge insanının yaşam kalitesinin yükseltilmesini benimsemiştir. Bu yaklaşım ile ekonomik büyümeye yönelik fiziksel yatırımlar da dahil tüm proje ve uygulamalar insani gelişmeye yaptığı katkı açısından değerlendirilmektedir.

4. 1989 GAP MASTER PLANI

Bölge kalkınmasının çerçevesini çizen GAP Master Planı, özellikle su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini mali ve teknik kapasiteleri de dikkate alarak bir takvime bağlamış; bu değişimin ekonomik ve sosyal sektörlerde uyaraacağı gelişmeyi, yaratacağı istihdamı, bunun getireceği nüfus büyüklüğü ile bu nüfusun kentler ve kırsal alanlarla muhtemel dağılımını saptamış; eğitim ve sağlık hizmetleriyle konut ve kentsel altyapı ihtiyaçlarını makro düzeyde belirlemiş ve yıllara göre finans ihtiyacını ortaya koymuştur. GAP Master Planı, çeşitli devlet kuruluşlarının kalkınma çabalarının bütünleştirilmesi ve eşgüdümendirilmesini kolaylaştıran ve Bölge gelişmesinin alması gereken seyir ve alt ölçeklerde üretilecek plan, program ve projeler için de bir rehber niteliği taşımaktadır.

GAP Master Planı'nda plan dönemi başlangıcı olarak kabul edilen 1985 yılında, GAP'ta kişi başına düşen Gayrisafi Bölgesel Hasıla'nın (GSBH), Türkiye kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasılası'nın (GSYİH) % 47'si düzeyinde olduğu tahmin edilmiştir. GAP Master Planı'nda maksimum gelişme senaryosuna göre, GSBH'nın yılda % 7.7 oranında artması öngörülmektedir.

Master Plan Hedefleri

- 1.7 milyon hektar alanın sulanması
- Yılda 27 milyar kilovatsaat hidroelektrik enerji üretiminin sağlanması
- Kişi başına gelirin % 209 oranında artması
- 3.8 milyon kişiye istihdam olanağı sağlanması
- GSBH'da % 445 artış sağlanması

5. GAP BÖLGE KALKINMA PLANI

GAP Master Planı'nın yapımından sonra Bölge'de ve Türkiye'de plan kapsamındaki varsayımlara uymayan önemli gelişmeler meydana gelmiş ve özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren derinleşen kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli ölçüde sapmıştır. Ayrıca, çevre konularına duyarlılık artmış, katılımcılık, kalkınmanın sürdürülebilirliği, cinsiyet dengeli kalkınma gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Tüm bu nedenlerle, Bölge kalkınmasına farklı bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması ihtiyacı doğmuştur.

Diğer yandan, Haziran 1998'de alınan Bakanlar Kurulu kararı ile GAP'taki tüm yatırımların tamamlanması için 2010 hedef yılı olarak belirlenmiş ve GAP'ın tüm sektörel bileşenleriyle birlikte öngörülen tarihte tamamlanması için gerekli koordinasyon ve planlama çalışmalarını yapma görevi GAP İdaresi'ne verilmiştir. Böylece, 1989 yılından farklı olarak, insani gelişmeyi öncelikli hedef kabul eden GAP Bölge Kalkınma Planı, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda ve çeşitli kesimlerden paydaşların etkin katılımıyla hazırlanmıştır. Plan, aynı zamanda uygulanacak projeleri kapsayan eylem planını da içermektedir. Hazırlanan GAP Bölge Kalkınma Planı (BKP) 6.11.2002 tarihli ve 2002/48 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile ilgili kurum ve kuruluşlara gönderilmiştir.

Planın hazırlanması sürecinde paydaşların talepleri doğrultusunda üç temel amaç belirlenmiştir. Bunlar; "kalkınma altyapılarının geliştirilmesi ve çevrenin korunması", "insan kaynaklarının geliştirilmesi" ve "Bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması"dır. Bu amaçlar çerçevesinde Bölge Kalkınma Planı hazırlanmıştır.

BKP, GAP Master Planı'nda ve daha sonraki çalışmalarda belirlenen yatırımların ve projelerin tümünün 2010 yılı itibarıyla gerçekleşmesini öngörmekte ve yeni Kalkınma Planı'nın çıkış noktalarını oluşturan insan odaklılık, katılımcılık, sürdürülebilirlik, insani gelişme ve toplumsal gelişme gibi ilkeleri ön plana çıkarmaktadır. Plan, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, kamu maliyesindeki darboğazlar ve teknolojik kısıtlar gözönüne alınarak gerçekçi öngörülere dayanan bir yaklaşımla hazırlanmıştır.

BKP'ye ilişkin başlıca temel göstergeler aşağıda özetlenmiştir. Yatırımlar ve hasılaya ilişkin değerler 1998 yılı fiyatlarıyla milyar dolar cinsinden verilmiştir.

Tablo 2: GAP BKP Temel Öngörülleri

	(Milyar Dolar)
Toplam Yatırımlar (2002-2010)	23.4
- Kamu Yatırımları	12.0
- Özel Yatırımlar	11.4
Bölgesel Hasıla	23.9
Toplam Sulama (brüt bin ha)	1505.3
Toplam İstihdam (bin kişi)	3 305.1
Nüfus (bin kişi)	8 601.8

Plan'ın Finansman İhtiyacı

2002-2010 dönemini kapsayan Plan'ın toplam kaynak ihtiyacı 1998 yılı fiyatlarıyla 23.4 milyar dolardır. Bu yatırımların 12 milyar dolarlık kısmının kamu kesimi kaynaklarından karşılanması; kalan 11.4 milyar dolarlık yatırımın da özel sektör tarafından yapılması öngörülmüştür.

Yatırım Öncelikleri

Bölge'ye sabit sermaye yatırımı olarak tahsis edilecek toplam kamu kesimi kaynaklarının % 54.2'sinin tarım kesimine, % 10.9'unun sanayi kesimine, % 6.2'sinin ulaştırma sektörüne, % 8.1'inin eğitime, % 4.3'ünün sağlık sektörüne ve % 16'sının altyapı ve diğer hizmetlere tahsisi planlanmıştır.

Bölge'nin sosyo-ekonomik yapısının değişim ivmesi kazanabilmesi, istihdam olanaklarının artırılması ve şimdiki kadar yapılmış yatırımların nemasının alınması açısından sulama yatırımlarına önem verilmiştir.

Halk sağlığını korumak ve yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla kentsel içme suyu ve kanalizasyon yatırımlarıyla arıtma tesisleri ve köy içme suyu teminine öncelik verilmiştir.

Toplumsal dönüşüm açısından eğitim ve sağlık tesislerinin önemi büyüktür. Plan'da yeni tesis yatırımları yanında, mevcutların yeterli donanıma kavuşturulmasına ve devam eden yatırımların tamamlanmasına dikkat edilmiştir.

Ayrıca, turizme yönelik altyapının iyileştirilmesi, kültür varlıklarının kurtarılması, korunması ve restorasyonuna yönelik yatırımlara önem verilmiştir.

Çevrenin korunmasına yönelik olarak toprak-su kaynaklarının ve biyolojik çeşitliliğin korunması, doğal koruma alanlarının oluşturulması ve yönetilmesi, yer altı sularının kirliliğe karşı korunması, hava kalitesinin korunmasını sağlayacak yönetim yapısının oluşturulması ile sanitasyon programlarının ve katı atık yönetiminin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Plan'ın Öngörülleri

1998 yılında 10.5 milyar dolar olan Gayri Safi Bölge Hasılası yıllık ortalama 7.8'lik bir büyüme hızı ile 2010 yılında yaklaşık 24 milyar dolara (1998 yılı fiyatlarıyla) ulaşacaktır.

Bölge'de 1998 yılında 1685 dolar olan Kişi Başına Gelir, yıllık ortalama % 6.4 oranında artarak 2010 yılında 3563 dolara ulaşacaktır. Böylelikle, Bölge Kişi Başına Geliri'nin ülke Kişi Başına Geliri'ne oranı 1998'de % 52 iken 2010 yılında % 62'ye yükselecektir.

2002-2010 döneminde 1.5 milyon hektarlık bir alan sulu tarıma açılacaktır.

2010 yılında Bölge nüfusu 8.6 milyon kişiye ulaşırken, kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı % 37'den % 33'e düşecektir.

Plan döneminde yaklaşık 1 milyon 200 bin kişi daha çalışan nüfusa dahil edilecektir. Sağlanacak ek istihdamın % 58'i tarım sektöründe, % 32'si hizmet sektöründe ve kalan yaklaşık % 10'u da sanayi sektöründe değerlendirilecektir.

Tablo 3: Plan Dönemine İlişkin Temel Öngörüler

Sektörler	GAP Bölge Kalkınma Planı 2010 Yılı Hedefleri	Mevcut Durum
Makro-ekonomik Çerçeve		
Nüfus	8.6	6.2
Kişi Başına Gelir (\$)	3 563	1 186
Toplam İstihdam	3 305 100	2 105 700
Ek İstihdam	1 199 400	
Tarım	634 200	
Sanayi	124 800	
Hizmetler	440 400	
Tarım		
Sulama	1 505 300 ha	215 080 ha
Taşlı Alan Islahı	265 600 ha	
Yukarı Havza Islahı	6 600 ha	
Bitkisel Üretim (ton)		
Pamuk Üretimi	2 036 766	1 116 273
Buğday Üretimi	2 377 972	1 520 807
Mısır Üretimi	1 031 144	47 504
Arpa	1 090 586	788 086
Yem Bitkileri (Kuru Ot)	341 944	40 000
Soya	76 570	48
Hayvancılık		
Süt Üretimi/yıl	1 217 457 ton/yıl	436 624 ton/yıl
Su Ürünleri		
Üretim	34 365 ton/yıl	2362 ton/yıl
Ormancılık		
Ağaçlandırma Alanı	217 000 ha	78400 ha (koru)
Sanayi Altyapısı		
OSB (ilave)	4 722 ha	
KSS (ilave)	2 400 ünite	
Enerji		
- İlisu ve Cizre Baraj ve HES	İlisu ve Cizre Baraj ve HES'in tamamlanması	Yatırım Programı
Eğitim		
İlköğretim Okullaşma Oranı	% 100	% 82.3
Okul Öncesi Eğitim	% 9.8	% 2.1
Sağlık		
Bebek Ölüm Hızı	Türkiye'nin 2010 düzeyine inmek	%0 60 - TR :%0 35
Hasta Yatağı Başına Nüfus	355 kişi/yatak	853 kişi/ yatak
İl ve İlçelerde	Kent Tipi Sağlık Ocakları Açmak	
Bölgesel Ulaşım		
	Şanlıurfa-Gaziantep Otoyolu	İnşa halinde
	Şanlıurfa-Diyarbakır:2x2 Böl.Yol	İnşa halinde
	GAP Uluslararası Havaalanı	İnşa halinde
	Tüm Köy Yollarının Asfaltlanması	Asfalt Oranı: %20

6. GAP BÖLGESİ VE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

6.1. YÜZÖLÇÜMÜ VE NÜFUS

Güneydoğu Anadolu Projesi Türkiye'nin güneydoğusundaki 9 ilde uygulanmaktadır. Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan GAP Bölgesi, toplam ülke yüzölçümünün yaklaşık % 10'unu oluşturan 75 193 km²'lik bir alana sahiptir.

2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre GAP Bölgesi'nin nüfusu yaklaşık olarak 6.6 milyon kişidir. Bu miktar ülke toplam nüfusunun % 9.7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 4: GAP Bölgesi'nde Kentsel ve Kırsal Nüfus

İller	1990 *			2000		
	Nüfus	İl ve İlçe Merkezleri (%)	Bucak-Köy (%)	Nüfus	İl ve İlçe Merkezleri (%)	Bucak-Köy (%)
Adıyaman	510 827	43.48	56.52	623 811	54.33	45.67
Batman	344 121	56.57	43.43	456 734	66.60	33.40
Diyarbakır	1 096 447	54.31	45.69	1 362 708	60.00	40.00
Gaziantep	1 010 396	73.06	26.94	1 285 249	78.52	21.48
Mardin	558 275	44.61	55.39	705 098	55.49	44.51
Siirt	243 435	45.28	54.72	263 676	58.22	41.78
Şanlıurfa	1 001 455	55.08	44.92	1 443 422	58.34	41.66
Şırnak	262 006	47.81	52.19	353 197	59.83	40.17
Kilis	130 198	66.99	33.01	114 724	65.36	34.64
GAP	5 157 160	55.72	44.28	6 608 619	62.69	37.31
TÜRKİYE	56 473 035	59.60	40.40	67 803 927	64.90	35.10

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE

* 1990 Genel Nüfus Sayımı'nın Kesin Sonuçları, 2000 Genel Nüfus Sayımı günündeki idari bölünüşe göre yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 4'de 1990 ve 2000 yıllarında GAP Bölgesi'nde iller itibarıyla kırsal ve kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki oranları gösterilmektedir. 1990 yılında Bölge'de toplam nüfusun % 56'sı kentlerde yaşarken 2000 yılında bu oran % 63'e çıkmıştır.

Tablo 5: GAP İlleri 1990-2000 Kent, Kır ve Toplam Yıllık Nüfus Artış Hızları (Binde)

	Bucak-Köy	İl ve İlçe Merkezleri	Toplam
GAP	7.67	36.58	24.80
Türkiye	4.21	26.81	18.28

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE

1990-2000 yılları arasında GAP Bölgesi'nin yıllık nüfus artış hızı yaklaşık binde 25 iken bu oran Türkiye geneli için binde 18 düzeyinde olmuştur.

Öteki bölge ve illere göç vermesine karşın, GAP Bölgesi'nin yıllık nüfus artış hızı ülke değerinin üzerinde olduğu için Bölge nüfusunun ülke toplam nüfusu içindeki payı da giderek artmaktadır. Bölge'de kentsel nüfus artış hızı kırsal nüfusa oranla daha yüksektir.

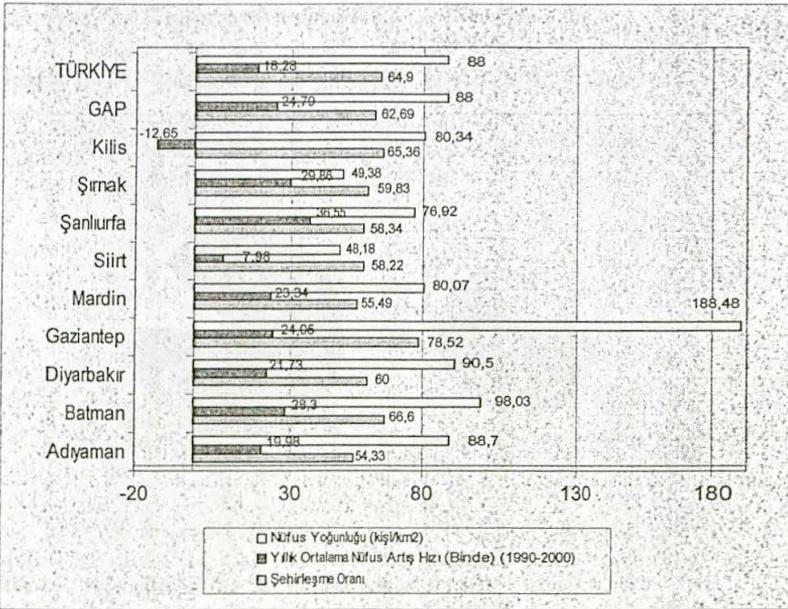
Tablo 6: Nüfusa İlişkin Seçilmiş Göstergeler, 2000

İller	Şehirleşme Oranı (⁽¹⁾) (Yüzde)	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (Binde) (1990-2000)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)
Adıyaman	54.33	19.98	88.70
Batman	66.60	28.30	98.03
Diyarbakır	60.00	21.73	90.50
Gaziantep	78.52	24.05	188.48
Mardin	55.49	23.34	80.07
Siirt	58.22	7.98	48.18
Şanlıurfa	58.34	36.55	76.92
Şırnak	59.83	29.86	49.38
Kilis	65.36	-12.65	80.34
GAP	62.69	24.79	88.00
TÜRKİYE	64.90	18.28	88.00

(⁽¹⁾) **Şehirleşme Oranı:** Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından, idari bölünüşe göre il ve ilçe merkezlerinde bulunan nüfus şehir nüfusu, bucak ve köylerde bulunan nüfus ise köy nüfusu olarak tanımlanmıştır. Şehirleşme oranı ise toplam nüfus içinde şehirde yaşayanların oranıdır.

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE

Grafik 1: Seçilmiş Nüfus Göstergeleri, 2000

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, Türkiye genelinde şehirleşme oranı % 64.90, GAP Bölgesi'nde ise % 62.69 iken Bölge ilerinden Gaziantep'te bu oran % 78.52 olarak belirlenmiştir. Bölge'de şehirleşme oranı en düşük olan il % 54.33'le Adıyaman'dır.

1990-2000 yılları arasındaki yıllık nüfus artışı değerleri il bazında incelendiğinde Bölge'de nüfus artış hızı en yüksek olan il Şanlıurfa (binde 36.55), en düşük olan il ise Siirt (binde 7.98) olarak gözlenmektedir.

Nüfus yoğunluğu verilerine göre ise 2000 yılında Türkiye geneli ve GAP Bölgesi'nde km² başına 88 kişi düşerken, Gaziantep'te km² başına 188, Siirt'te ise 48 kişi düşmektedir.

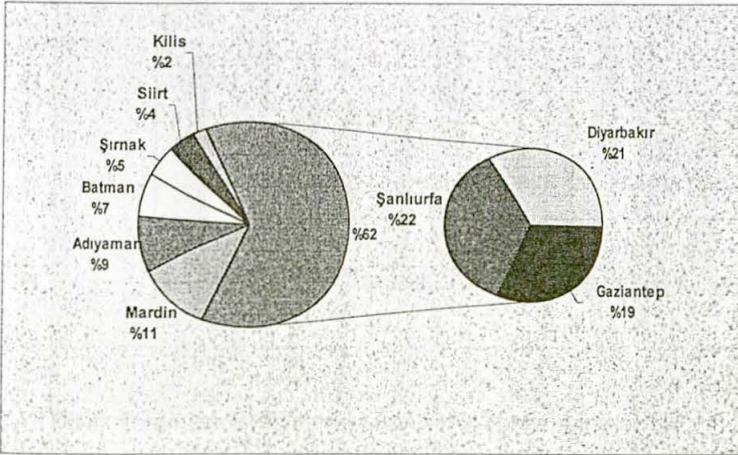
Tablo 7: 2000 Yılında GAP İlleri'nin Bölge Nüfusu İçindeki Payları

İller	(%)
Şanlıurfa	22
Diyarbakır	21
Gaziantep	19
Mardin	11
Adıyaman	9
Batman	7
Şırnak	5
Siirt	4
Kilis	2
GAP	100

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE

GAP İlleri nüfusunun Bölge toplam nüfusu içindeki paylarına bakıldığında; Bölge nüfusunun % 62'sinin Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep'te yaşadığı görülmektedir. Bölge'nin en kalabalık ili Şanlıurfa (% 22) iken Batman, Şırnak, Siirt ve Kilis illerinde toplam olarak Bölge nüfusunun % 18'i ikamet etmektedir.

Grafik 2: GAP İlleri'nin Bölge Nüfusu İçindeki Payı (%), 2000

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE

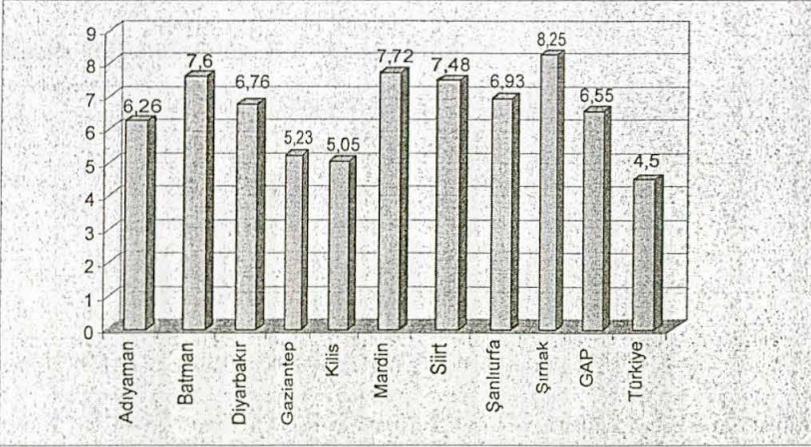
Tablo 8: Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü, 2000

İller	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (*) (Kişi)
Adıyaman	6.26
Batman	7.60
Diyarbakır	6.76
Gaziantep	5.23
Kilis	5.05
Mardin	7.72
Siirt	7.48
Şanlıurfa	6.93
Şırnak	8.25
GAP	6.55
Türkiye	4.50

(*) Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü: Bir hanehalkını oluşturan kişilerin ortalama sayısıdır.
Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 2000

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ortalama hanehalkı büyüklüğü Türkiye genelinde 4.50 kişi, GAP Bölgesi'nde ise 6.55 kişidir. Bölge illeri incelendiğinde, ortalama hanehalkı büyüklüğü en yüksek ilin Şırnak (8.25 kişi), en düşük ilin ise Gaziantep (5.23 kişi) olduğu görülmektedir.

Grafik 3: Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (Kişi), 2000

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 2000

Tablo 9: Bebek Ölüm Hızı ve Doğurganlık Hızı, 2000

İller	Bebek Ölüm Hızı (Binde) (**)	Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) (***)
Adıyaman	42.00	3.66
Batman	50.00	5.27
Diyarbakır	57.00	4.51
Gaziantep	44.00	3.83
Kilis	48.00	3.54
Mardin	43.00	4.98
Siirt	63.00	6.05
Şanlıurfa	37.00	4.83
Şırnak	51.00	7.06
GAP	48.33	4.86
Türkiye	43.00	2.53

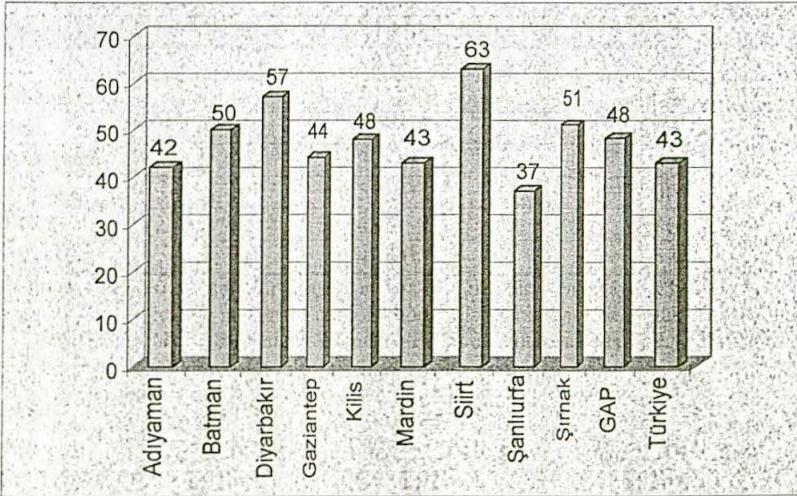
(*) **Bebek Ölüm Hızı:** Belli bir yıl içinde meydana gelen bir yaşından küçük bebek ölümlerinin o yıl içinde meydana gelen canlı doğumlara oranının binde olarak ifade edilmesidir.

(**) **Doğurganlık Hızı:** Bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği çocuk sayısıdır.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 2000

2000 yılında Türkiye için binde 43 olarak gözlemlenen bebek ölüm hızı, Bölge için binde 48.33 olmuştur. Bölge illeri içinde bebek ölüm hızı en yüksek il binde 63 ile Siirt, en düşük olan il ise binde 37 ile Şanlıurfa'dır.

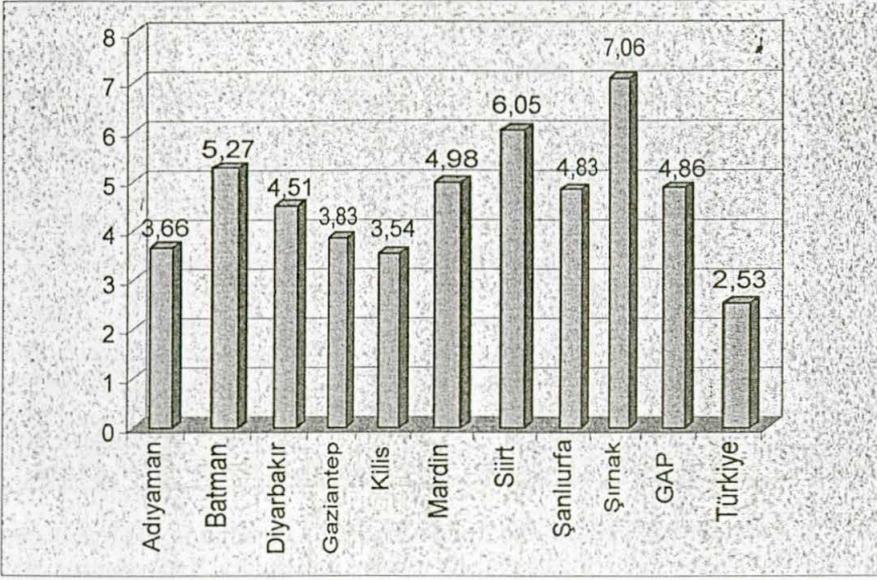
Grafik 4: Bebek Ölüm Hızı (Binde), 2000

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 2000

Bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği çocuk sayısı ise Türkiye için 2.53, Bölge için 4.86 olarak tespit edilmiştir. Doğurganlık hızı açısından Bölge illeri yüksek değerler sergilemektedir. Bölge'de doğurganlık hızı en yüksek il Şırnak iken (7.06 çocuk) en düşük il Kilis'tir (3.54 çocuk).

Grafik 5: Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı), 2000

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 2000

6.2. GÖÇ

Kent, köy gibi bir yerleşme biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketlerine göç denir.

Tablo 10: Yerleşim Yerlerine Göre İllerin Aldığı Göç, 1995-2000

2000 Yılı Daimi İkametgahı	Aldığı Göç				
	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Adıyaman	31 446	15 812	8 011	5 746	1 877
Batman	29 185	17 277	6 732	4 077	1 099
Diyarbakır	109 499	57 082	17 979	29 065	5 373
Gaziantep	96 971	61 469	24 999	8 716	1 787
Kilis	8 585	5 887	1 370	973	355
Mardin	38 147	22 902	7 018	6 809	1 418
Siirt	23 641	14 716	3 991	3 931	1 003
Şanlıurfa	66 354	36 570	12 941	13 113	3 730
Şırnak	34 788	18 294	4 695	9 432	2 367
GAP Bölgesi	438 616	250 009	87 736	81 862	19 009
TÜRKİYE	6 692 263	3 867 979	1 168 285	1 342 518	313 481

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Göç İstatistikleri, DİE

1995-2000 yılları arasında GAP Bölgesi'nde en çok göç alan il Diyarbakır'dır (109 499 kişi). Bu yıllar arasında GAP Bölgesi'nin aldığı göç 438 616 kişidir. Bu göç hareketinin % 57'si (250 009 kişi) şehirden şehire olmuştur.

Tablo 11: Yerleşim Yerlerine Göre İllerin Verdiği Göç, 1995-2000

2000 Yılı Daimi İkametgahı	Verdiği Göç				
	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Adıyaman	72 191	36 633	18 199	10 569	6 790
Batman	47 217	29 150	9 257	6 778	2 032
Diyarbakır	157 562	88 150	24 871	34 638	9 903
Gaziantep	93 472	57 272	16 535	17 045	2 620
Kilis	12 627	7 926	2 816	1 327	558
Mardin	80 229	44 336	15 843	13 073	6 977
Siirt	40 702	24 493	9 899	4 558	1 752
Şanlıurfa	115 667	55 138	21 516	26 227	12 786
Şırnak	28 837	16 034	6 750	4 238	1 815
GAP Bölgesi	648 504	359 132	125 686	118 453	45 233
TÜRKİYE	6 692 263	3 867 979	1 168 285	1 342 518	313 481

1995-2000 yılları arasında GAP Bölgesi'nde en çok veren il Diyarbakır'dır (157 562 kişi). Bu yıllar arasında GAP Bölgesi'nin verdiği toplam göç 648 504 kişidir. Bu göç hareketinin % 55'i (250 009 kişi) şehirden şehire gerçekleşmiştir.

GAP Bölgesi'ndeki son yirmi yıldır şehirlere hızlı ve yoğun bir göç yaşanmış; bu durum işsizlik sorununu ve yoksulluğun etkilerini artırmıştır Köyden kente göç edenler çoğunlukla çok düşük ücret/gelir karşılığı, marjinal alanlarda, kayıt dışı ya da mevsimlik işlerde çalışmakta; çocuklar da hane geçimine katkıda bulunmaları amacıyla çalıştırılmaktadır.

Tablo 12: İllerin Aldığı ve Verdiği Göç, 1995-2000

2000 Yılı Daimi İkametgahı	2000 Yılı Daimi İkametgah Nüfusu ⁽¹⁾	Yurt içi ⁽²⁾				Yurt Dışından Aldığı Göç
		Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	
Adıyaman	559 772	17 624	58 369	-40 745	-70.2	396
Batman	390 289	20 133	38 165	-18 032	-45.2	232
Diyarbakır	1 176 390	62 996	111 060	-48 064	-40.0	836
Gaziantep	1 119 535	68 550	65 051	3 499	3.1	2 166
Kilis	102 002	7 157	11 199	-4 042	-38.9	105
Mardin	601 621	26 083	68 165	-42 082	-67.6	744
Siirt	218 773	17 932	34 994	-17 062	-75.1	113
Şanlıurfa	1 243 058	38 320	87 632	-49 312	-38.9	803
Şırnak	276 300	28 457	22 507	5 950	21.8	445
TÜRKİYE	60 752 995	4 788 1930	4 788 193	0	0.0	234 111

Not: Daimi ikametgah nüfusu ve göç eden nüfus, 5 ve daha yukarı nüfus için verilmiştir.

(1) Daimi ikametgah nüfusu içinde yurt dışından gelen göç kapsamamıştır.

(2) İller arası göç eden nüfustur.

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Göç İstatistikleri, DİE

Bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketlerine "iç göç" denir. Kentleşme hareketleri de iç göçlerden sayılır. Uzun süre kalmak ve çalışmak ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını her iki yönden aşarak yapılan nüfus hareketlerine ise "dış göç" adı verilir.

Net göç; bir yerleşim yerinin aldığı göçle verdiği göç arasındaki farktır. Yerleşim yerinin aldığı göç, verdiğiğinden fazla ise net göç pozitif, aldığı göç verdiğiğinden az ise net göç negatiftir. Belirli bir zaman dönemini gösterir. Ayrıca net göç hızı (Net göçün, net göçün hesaplandığı nüfusta yaşanan birey yıla bölümü) olarak da ifade edilebilir.

1995-2000 yılları arasında net göç hızı en yüksek GAP ili binde 21.8 ile Şırnak'tır. Bu yıllar arasında Şırnak İli'nin aldığı göç verdiği göçten fazladır. Net göç hızı en düşük il ise Adıyaman'dır (binde -70.2).

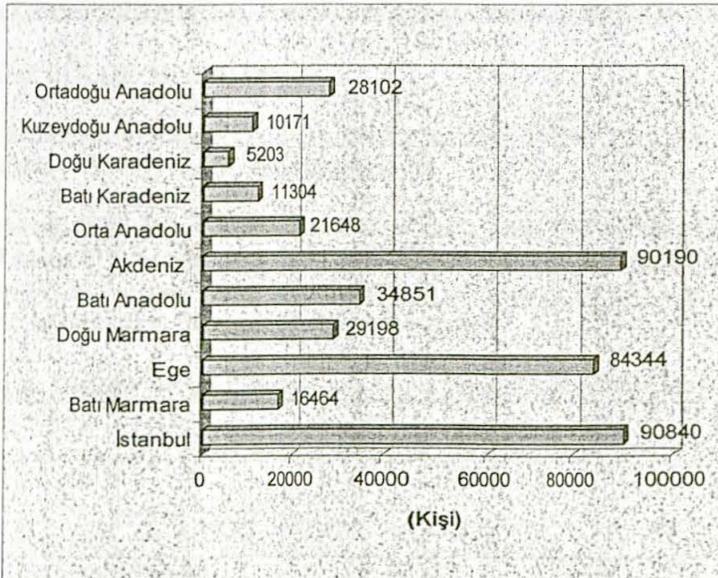
1995-2000 yılları arasında GAP Bölgesi illeri arasında yurtdışından en fazla göç alan il Gaziantep olmuştur.

Tablo 13: Bölgelere Göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Aldığı ve Verdiği Göç, 1995-2000

Bölgeler	Aldığı Göç	Verdiği Göç
İstanbul	90 840	31 312
Batı Marmara	16 464	9 267
Ege	84 344	24 305
Doğu Marmara	29 198	14 279
Batı Anadolu	34 851	22 855
Akdeniz	90 190	57 102
Orta Anadolu	21 648	10 476
Batı Karadeniz	11 304	11 085
Doğu Karadeniz	5 203	5 224
Kuzeydoğu Anadolu	10 171	7 133
Ortadoğu Anadolu	28 102	19 387

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Göç İstatistikleri, DİE

Grafik 6: Bölgelere Göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Aldığı Göç, 1995-2000

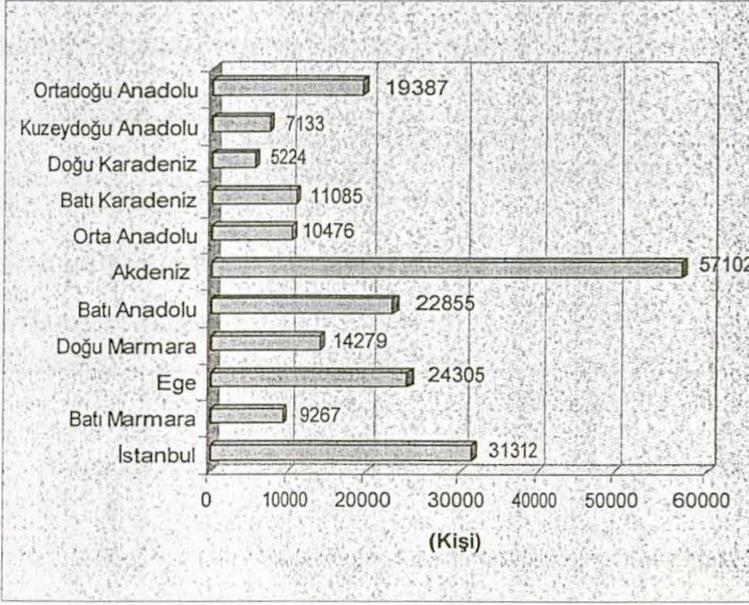
Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Göç İstatistikleri, DİE

1995-2000 yılları arasında Bölge'lere göre göç durumu incelendiğinde; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en fazla İstanbul, Akdeniz ve Ege Bölgesi'nden göç aldığı görülmektedir.

Bölge'ye en az göç Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve ve Batı Karadeniz bölgelerinden yapılmıştır.

Grafik 7: Bölgelere Göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Verdiği Göç, 1995-2000

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Göç İstatistikleri, DİE

Yine 1995-2000 yılları arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en fazla Akdeniz, İstanbul ve Batı Anadolu bölgelerine göç verdiği görülmektedir. Bölge'den en az göç edilen yerler ise Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve Batı Marmara bölgeleri olmuştur.

6.3. GAP BÖLGE HASILASI

Ülke nüfusunun yaklaşık % 10'unu oluşturan GAP Bölgesi'nin ülke Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'na (GSYİH) katkısı % 5 düzeyindedir.

1990 yılında 1987 yılı fiyatlarıyla 4 514 milyar TL olan GAP bölgesel hasılası 2001 yılında 6 077 milyar TL'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde ülke gayri safi yurtiçi hasılası, 83 578 milyar TL'den 109 885 milyar TL'ye yükselmiştir. 2001 yılında kişi başına gelir, GAP Bölgesi'nde 1 186 dolar iken ülke genelinde 2 146 dolar olmuştur.

Tablo 14: Türkiye ve GAP Bölgesi'nde Gayri Safi Hasıla ve Kişi Başına Gelir (2001)

	GAP	Türkiye
Gayri Safi Hasıla (1987 Yılı Fiyatlarıyla Milyar TL)	6 077	109 885
Kişi Başına Gelir (Cari Dolar)	1 186	2 146

Kaynak: DİE Haber Bültenleri.

7. GAP KAMU YATIRIMLARI

GAP Master Planı'nın belirlediği hedef ve büyüklüklere ulaşabilmek için yapılması öngörülen kamu yatırımlarının finansman ihtiyacı 2005 yılı fiyatlarıyla toplam 35 milyar 131 milyon 318 bin YTL (35 katrilyon 131 trilyon 318 milyar TL)'dir.

GAP kapsamında 2004 sonuna kadar, tahmini olarak 19 milyar 5 milyon 353 bin YTL (19 katrilyon 005, trilyon 353 milyar TL) harcama yapılmış ve nakdi gerçekleşme % 54.1 düzeyine ulaşmış bulunmaktadır.

Tablo 15: GAP Master Planı'na Göre Proje Maliyeti ve Sektörel Nakdi Gerçekleşmeler

(2005 Yılı Fiyatlarıyla, Bin YTL)

	Toplam Maliyet (İhtiyaç)	2004 Sonu Tah.Harcama (Kümülatif Yatırım)	Nakdi Gerçek.(%)
Tarım	10 632 987	2 037 055	22.9
Enerji	11 296 652	9 163 057	81.1
Ulaştırma ve Haberleşme	7 777 195	3 135 627	40.3
Turizm	59 041	17 328	29.3
Diğer Sektörler Toplamı	5 365 442	4 252 286	79.3
Genel Toplam	35 131 318	19 005 353	54.1

Tablo 16: GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri (1990-2005)

GAP yatırım ödeneklerinin 1990-2005 dönemi itibariyle yıllık seyri izlendiğinde, GAP'a toplam kamu kaynaklarından yılda ortalama % 6.9 oranında pay ayrıldığı gözlenmektedir.

(2005 Yılı Fiyatlarıyla, Bin Y TL)

Yıllar	Türkiye		GAP		GAP'ın Türkiye İçindeki Payı (%)
	Yatırım Tahsisi	Artış (%)	Yatırım Tahsisi	Artış (%)	
1990	17 606 514	-6.3	1 430 477	-1.6	8.1
1991	16 489 207	+3.6	1 407 797	-10.9	8.5
1992	17 075 394	-4.7	1 253 808	-1.6	7.3
1993	16 269 577	-21.5	1 233 853	-21.1	7.6
1994	12 770 539	-27.6	961 444	-30.8	7.5
1995	9 242 011	+26.6	665 509	+21.4	7.2
1996	11 696 324	+7.9	807 901	+20.1	6.9
1997	12 615 995	+45.3	970 334	+25.6	7.7
1998	18 326 657	-7.2	1 218 618	-18.1	6.6
1999	17 005 544	+17.6	997 838	+43.4	5.9
2000	19 998 984	-34.6	1 430 501	-55.0	7.2
2001	13 085 031	+3.1	643 872	+23.1	4.9
2002	13 494 906	+14.6	792 875	+13.4	5.9
2003	15 467 420	-14.7	899 316	+0.2	5.8
2004	13 187 275	+22.7	900 897	+21.9	6.8
2005	16 174 256		1 098 575		6.8

NOT: Mahalli İdare yatırımları dahil değildir.

2001 yılında ülke genelinde uygulanan istikrar programı kapsamında yatırımların kısıtlanması, GAP'ı ülke genelindeki düşüşün çok üzerinde olumsuz etkilemiş, toplam yatırımlar içindeki payı % 4.9 olmuştur. 2002 yılında GAP'ın ülke yatırımları içindeki payında nispi bir artış olmuş ve % 5.9'a yükselmiş; 2003 yılında ise bu oran % 5.8 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında % 6.8'e yükselen bu oran 2005 yılında da aynı düzeyi korumuştur.

Tablo 17: GAP Yatırımlarının 2005 Yılı İtibariyle Sektörel Dağılımı

(2005 Yılı Fiyatlarıyla, Bin YTL)

Sektörler	2005 Yılı Yatırım Tahsisi	Sektör Payı (%)
Ekonomik Sektörler		
- Tarım	230 109	21.0
- Madencilik	111 991	10.1
- İmalat	2 428	0.2
- Enerji	292 324	26.6
- Ulaştırma – Haberleşme	191 943	17.5
- Turizm	1 381	0.1
Ekonomik Sektörler Toplamı	830 176	75.5
Sosyal Sektörler		
- Konut	4 962	0.5
- Eğitim – Kültür	64 595	5.9
- Sağlık	46 077	4.2
- Diğer Kamu Hizmetleri	152 765	13.9
Sosyal Sektörler Toplamı	268 399	24.5
GAP Genel Toplamı	1 098 575	100.0

2005 yılı GAP yatırımlarının sektörler itibariyle dağılımına bakıldığında, en yüksek payın enerji sektöründe (% 26.6) olduğu, bu sektörü tarım ve ulaştırma-haberleşme yatırımlarının izlediği görülmektedir. Toplam yatırımların % 75'i ekonomik sektörlerle yapılırken sosyal sektörlerin payı % 25'te kalmıştır.

8. GAP'TA SEKTÖREL GELİŞMELER

8.1. ENERJİ

GAP kapsamında yapımı öngörülen hidroelektrik santrallerinin, kurulu güç itibariyle önemli bir bölümü tamamlanmıştır. 2004 sonunda 7 hidroelektrik santrali (HES) işletmeye açılmış olup, 1 HES'in de inşaatı devam etmektedir.

Böylece, santral kurulu güçleri itibariyle hidroelektrik enerji projelerinin % 73'ü üretime geçmiş bulunmaktadır. Enerji projelerinin % 0.6'sı inşaat halinde, % 19'u ihaleye hazır durumdadır. % 7'si ise planlama aşamasındadır.

Bu çerçevede GAP, belli bir süreden beri Türkiye ekonomisine ve Bölge halkının refahına doğrudan katkı sağlamaktadır.

Ülkede hidroelektrik enerji üretiminin önemli bir bölümü GAP kapsamındaki Karakaya, Atatürk, Dicle, Kralkızı, Birecik, Karkamış ve Batman Hidroelektrik Santrallerinden (HES) sağlanmaktadır. Tesislerin açılışından 2004 yılı sonuna kadar toplam 234 milyar kilovatsaat hidroelektrik enerji üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu enerjinin parasal değeri yaklaşık 14 milyar ABD Doları'dır (1 kWh=6 cent).

Türkiye'de 2004 yılında üretilen 46 milyar kilovat-saatlik hidrolik enerji içinde, GAP 22.4 milyar kilovat-saatlik hidroelektrik üretimiyle % 49'luk bir paya sahiptir (GAP enerji hedefi: 27 milyar kilovat-saat). Parasal olarak ifade edilmek istenirse, GAP'ta 2004'te üretilen enerjinin karşılığı yaklaşık 1.3 milyar ABD Doları'dır.

Yine 2004 yılında Türkiye'nin 150 milyar kilovat-saatlik toplam enerji üretimi (termik, hidrolik ve rüzgar) içinde GAP'in payı % 15 olmuştur.

Tablo 18: GAP Enerji Projelerinde Fiziki Gerçekleşme Durumu (2004 Sonu)

Adı	Kurulu Güç (MW)	Enerji Üretimi (GWh)	Projenin Hangi Sıfahada Olduğu	İşletmeye Geçiş Yılı
FIRAT HAVZASI	5 304	20 098		
Karakaya Barajı ve HES	1 800	7 354	İşletme	1987
Atatürk Barajı ve HES	2 400	8 900	İşletme	1993
Birecik Barajı ve HES	672	2 516	İşletme	2000
Karkamış Barajı ve HES	180	652	İşletme	1999
Şanhurfa HES	50	124	İnşa	
Büyükçay Barajı, HES ve Sulaması	30	84	Master Plan	
Koçali Barajı, HES ve Sulaması	40	120	Master Plan	
Sırımtaş Barajı ve HES	28	87	Master Plan	
Kahta Barajı ve HES	75	171	Master Plan	
Fatopaşa HES	22	47	Master Plan	
Erkenek	7	43	Ön İnceleme	
DİCLE HAVZASI	2 172	7 247		
Dicle Barajı ve HES	110	298	İşletme	1999
Kralkızı Barajı ve HES	94	146	İşletme	1998
Batman Barajı ve HES	198	483	İşletme	2003
İhsu Barajı ve HES	1 200	3 833	Programda	
Cizre Barajı ve HES	240	1 208	Programda	
Silvan Barajı ve HES	150	623	Planlama	
Kayser Barajı ve HES	90	341	Master Plan	
Garzan Barajı ve HES	90	315	Ön İnceleme	
Toplam	7 476	27 345		7 adet

Kaynak: DSI Genel Müdürlüğü

Tablo 19: GAP Kapsamındaki HES'lerin Kümülatif Elektrik Üretimi (milyar kWh)

Baraj ve HES	İşletmeye Geçiş Yılı	Elektrik Üretimi
Karakaya Barajı ve HES	1987	127.7
Atatürk Barajı ve HES	1993	94.5
Kralkızı Barajı ve HES	1998	0.7
Karkamış Barajı ve HES	1999	1.7
Dicle Barajı ve HES	1999	0.8
Birecik Barajı ve HES	2000	8.0
Batman Barajı ve HES	2003	0.6
Toplam		234.0

Kaynak: TEİAŞ Genel Müdürlüğü

Tablo 20: GAP'ın Hidroelektrik Getirisi (2004 Yılı)

	milyar kWh	Eşdeğeri milyon \$
Karakaya	9.0	540
Atatürk	9.2	552
Kralkızı	0.2	12
Karkamış	0.5	3
Dicle	0.2	12
Birecik	2.8	168
Batman	0.5	3
GAP	22.4	1 290

Kaynak: TEİAŞ Genel Müdürlüğü

Tablo 21: Enerji Üretiminde Türkiye-GAP Karşılaştırması

(milyar kWh)

Yıl	Türkiye			GAP		GAP/Türkiye	
	Termik	Hidrolik	Rüzgar	Toplam	Hidrolik	Hidrolik (%)	Toplam (%)
1995	52.6	32.0		84.5	16.1	50.0	19.0
1996	54.5	40.4		94.9	19.3	48.0	20.0
1997	63.3	39.8		103.1	19.4	48.7	18.8
1998	68.7	42.2		110.9	20.1	47.5	18.0
1999	81.8	34.6		116.4	14.8	42.7	12.7
2000	94.2	30.9		125.1	12.1	39.2	9.7
2001	99.0	24.0		123.0	11.5	47.9	9.3
2002	95.4	33.7		129.1	12.4	36.8	9.6
2003	104.8	35.3	0.06	140.1	15.3	43.3	10.9
2004	104.0	46.1	0.06	234.0	22.4	48.7	14.8

Kaynak: TEİAŞ Genel Müdürlüğü

8.2. TARIM

GAP Bölgesi'nde 2004 sonu itibariyle Fırat ve Dicle havzalarında toplam 222 617 ha alan sulamaya açılmış olup, 123 550 ha'lık alanın da halen sulama şebeke inşaatı devam etmektedir. GAP'ın sulama projeleri tamamlandığında şimdiye kadar Türkiye'de devlet eliyle gerçekleştirilen sulama alanına eşit bir alan sulamaya açılmış olacaktır.

Fiziki gerçekleşme açısından, sulama projelerinin % 13'ü işletmede, % 7'si inşaat halinde, % 25'i ihale, % 55'ü ise planlama aşamasındadır.

Tablo 22: GAP'ta Mevcut Sulamalar

Sulamalar	Sulama Alanı (ha)
1. Hancağız Barajı ve Sulaması (*)	7 330
2. Şanlıurfa-Harran Ovaları (kısmi) (*)	122 000
3. Hacıhıdır Barajı ve Sulaması	2 080
4. Derik-Dumluca	1 860
5. Silvan 1. ve 2. Kısım	8 790
6. Nusaybin	8 600
7. Silopi Nerdüş	2 740
8. Akçakale Yeraltı Suları	10 255
9. Ceylanpınar Yeraltı Suları	9 000
10. Devegeçidi Barajı ve Sulaması	10 600
11. Suruç Yeraltı Sulamaları	7 000
12. Çınar-Göksu Barajı ve Sulaması	4 234
13. Garzan-Kozluk	3 973
14. Adıyaman-Çamgazi (kısmi) (*)	2 000
15. Kralkızı-Dicle Pompaj 1. Kısım (kısmi) (*)	4 758
16. YaylakSulaması (*)	5 500
17. Mardin-Ceylanpınar 1. Kısım (*)	2 800
X. Bölge Küçük Su İşleri Toplamı	3 258
XV. Bölge Küçük Su İşleri Toplamı	900
XX. Bölge Su İşleri	4 939
Toplam	222 617

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü Raporları

(*) Bu projelerin dışındaki projeler Münferit Projelerdir.

Tablo 23: GAP'ta İnşa Halindeki Sulamalar

Sulamannın Adı	İli	Fayda (ha)	Bitiş Yılı
1. Çamgazi Sul ve Deriv. Tesisi	Adıyaman	7 430	2006
2. Samsat Pom. Sul. 1.kısım	Adıyaman	2806	2006
3. Batman Sol. Sahil Sulaması	Batman	18760	2008
4. Batman Sağ Sahil Sulaması	Diyarbakır	18593	2006
5. Kralkızı-Dicle Caz. Sul. 1. kısım	Diyarbakır	1336+İsale	2006
6. Kralkızı-Dicle Pr.Sul.İsale Kan.	Diyarbakır	İsale	2006
7. Kralkızı-Dicle Pom.Sul.1.kısım	Diyarbakır	23 085	2009
8. Belkis Nizip Pomaj Sulaması	Gaziantep	11 925	2009
9. Kayacık Sulaması	Gaziantep	19 993	2006
10. Yukarı Harran Sul. Ana Kanal	Şanlıurfa	Ana Kanal	2007
11. Yukarı Harran Sul. Şebeke İnş.	Şanlıurfa	15 376	2006
12. Yaylak Ovası Sulaması	Şanlıurfa	18.322	2005
13. Bozova Pompaj Sulaması 1. kıs.	Şanlıurfa	8 669	2005
14. Harran Ovası Sulaması 6. kısım	Şanlıurfa	23683+ (5000) yenileme	2008
15. Şanlıurfa Ovası Sul. 3. kısım	Şanlıurfa	9458 + (9441) yenileme	2005
16. Bozova Merkez Pom. Sulaması	Şanlıurfa	1 089	2006

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü 2005 Yılı Ajandası

Yaylak Sulaması İsrail'den, Şanlıurfa Bozova Pompaj Sulaması I.Kısım inşaatı ise İspanya'dan sağlanan % 100 kredi ile inşa edilmekte olup, Yaylak Sulaması'nın 2001 yılında, Bozova Pompaj Sulaması'nın ise 2002 yılında yüklenicilere iş teslimi yapılmıştır.

Tablo 24: Hükümetlerarası İkili İşbirliği Çerçevesinde Yapılması Planlanan GAP Sulamaları

	Adı	Sulama Alanı (ha)
	Aşağı-Fırat II.Merhale	
1	Mardin-Ceylanpınar Sulaması I. Kısım İnşaatı*	23 739
2	Mardin-Ceylanpınar Sulaması II. Kısım İnşaatı*	20 867
3	Mardin-Ceylanpınar Sulaması III. Kısım İnşaatı*	22 500
4	Viranşehir Pompaj Sulaması I. Kısım İnşaatı	13 784
	Şanlıurfa-Bozova Sulamaları	
5	Bozova Pompaj Sulaması II.Kısım**	23 274
	Adıyaman-Kahta Projesi	
6	Samsat Pompaj Sulaması II.Kısım İnşaatı*	6 436
	Kralkızı-Dicle I.Merhale	
7	Kralkızı Cazibe Sulaması II.Kısım İnşaatı*	18 431
8	Kralkızı Cazibe Sulaması III.Kısım İnşaatı**	16 355
	Kralkızı-Dicle II.Merhale	
9	Kralkızı-Dicle PIII Pompaj Sul. I.Kısım İnşaatı**	16 309
10	Kralkızı-Dicle PIII Pompaj Sul. II.Kısım İnşaatı**	15 000
11	Kralkızı-Dicle PIV Pompaj Sulaması İnşaatı*	13 641
12	Suruç Ovası Pompaj Sulaması***	94 814
	Toplam	271 366

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü

* İsrail ile protokol imzalandı. DSİ teknik ve mali müzakereler için yetkilendirildi.

** Hollanda ile protokol imzalandı. DSİ teknik ve mali müzakereler için yetkilendirildi.

*** AGİT Zirvesi sırasında ABD ile protokol imzalandı.

8.2.1. Harran Ovası'nda Sulamanın İlk Sonuçları

1995 yılında sulamanın başladığı Şanlıurfa-Harran Ovası'nda 2003 yılı sonu itibariyle sulanan alan 121 400 hektara ulaşmıştır. Harran Ovası'nda sulamaların gayrisafi üretim değeri (GSÜD) ve katma değerde sağladığı gelişme aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 25: Örnek Alan Harran Ovası'nda Sulama Sonucu Ortaya Çıkan Gayrisafi Tarımsal Üretim Değeri (GSÜD) ve Katma Değerler

Yıl	Alan (ha)	GSÜD*			Katma Değer**		
		Milyon \$/yıl	\$/ha	\$/Kişi	Milyon \$/yıl	\$/ha	\$/Kişi
Sulama Öncesi	30 000	31.5	1 050	1 044	18.0	600	596
1995	30 000	65.4	2 180	2 168	49.8	1 661	1 652
1996	40 000	87.5	2 187	2 229	67.4	1 685	1 717
1997	60 000	125.8	2 097	1 896	100.6	1 677	1 516
1998	90 000	178.8	1 987	2 388	148.8	1 653	1 987
1999	103 000	199.0	1 932	2 185	160.1	1 554	1 747
2000	111 600	261.9	2 347	2 574	172.2	1 543	1 519
2001	116 000	181.3	1 563	1 689	113.8	981	1 061
2002	119 000	179.9	1 512	1 605	125.1	1 051	1 116
2003	121 400	237.0	1 952	2 014	154.3	1 271	1 312

* GSÜD: Üretim Miktarı * Ürün Fiyatı

** Katma Değer: GSÜD - Üretim Masrafları

8.2.2. Topulaştırma

2004 yılı itibariyle Şanlıurfa Ovası (22 000 ha), Hilvan Mantarlı (3 800 ha), Ceylanpınar iki Cırcıp (20 000 ha) ve Harran Ovası II. Kısım (88 453 ha) sulama alanlarında toplam 134 253 hektarda **topulaştırma** çalışması tamamlanmıştır. Harran Ovası II. Kısım (58 760 ha), Yaylak Ovası (18 500 ha) ve Bozova Pompaj Sulama Sahası'nda (8 660 ha) topulaştırma çalışmalarına Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından devam edilmektedir. Ayrıca, 83 581 hektarı Şanlıurfa Harran Ovası'nda olmak üzere 92 126 ha alanda tarla içi geliştirme hizmetleri KHGM tarafından tamamlanmıştır.

8.2.3. Tuzlanma

GAP'ta sulanan alanlarda beliren **tuzlanma** riski çiftçilerin yoğun ve aşırı su kullanmalarından ve Bölge'nin çok sıcak ve buharlaşma hızının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. DSİ Genel Müdürlüğü tarafından Şanlıurfa Harran Ovası'nda 121 300 ha alan sulamaya açılmıştır. Toplam alanın 50 000 ha'da taban suyu problemi vardır. Söz konusu alanın 6 920 ha alanında (I. Kısım Arıcan Kapalı Drenaj Sistemi 2 620 ha, II. Kısım Arıcan Kapalı Drenaj Sistemi 4 300 ha) drenaj sistemi ihale usulü ile inşa edilmiştir. Bu alanın 1 400 ha alanı tuzlanmış ve 2 000 ha alanı ise alkalileşmiştir.

Ayrıca KHGM pür emanet olarak 1 800 ha alanda çalışmalara devam etmekte olup, toplam 8 720 ha alanın 6 000 ha'ı (% 69) tamamlanmıştır. 2 720 ha alanda mevcut bütçe, teknik personel ve ekipmanlar dahilinde çalışmalar devam etmektedir.

9 300 ha alanın da (III. Kısım Arıcan Kapalı Drenaj Sistemi 5 300 ha, IV. Kısım Arıcan Kapalı Drenaj Sistemi 4 000 ha) etüdü tamamlanmış ve inşaatın yapılması için KHGM'den onay beklenmektedir. 8 280 ha alanın da etüdü tamamlanmıştır. Geri kalan 23 700 ha alan etüt aşamasındadır.

8.2.4. GAP Bölgesi'nde Tarımsal Potansiyel ve Gelişmeler

GAP Bölgesi'nin doğal kaynak potansiyeli yüksektir. Yer üstü su kaynağı açısından, Fırat ve Dicle nehirlerinin yıllık ortalama debisi 53 milyar m³/yıl, nehirlerin ana kol debileri ise sırasıyla, 30 milyar m³ ile 16.7 milyar m³'tür. Bölge'nin yıllık toplam 46.7 milyar m³ düzeyindeki ana kol akarsu potansiyeli, Türkiye toplam akarsu potansiyelinin % 28.5'ini oluşturmaktadır

Bölgenin yer altı suyu potansiyeli, toplam 1.5 milyar m³ olarak tahmin edilmektedir.

İşlemeli tarıma elverişli I., II ve III. sınıf arazi miktarı 2 467.5 bin ha olup, toplam arazinin % 33'ü kadardır. Kısıtlı işlemeye uygun arazi 649.3 bin ha (IV. sınıf) hesaba katıldığında, Bölge topraklarının % 42.2'si tarıma elverişli görülmektedir.

Tarıma kazandırılabilir taşlı arazi miktarı 266 bin ha'dır. Bunun % 60'ı Şanlıurfa İli sınırları içerisinde.

Bölge, toplam 1 256 bin ha orman alanına sahiptir. Mevcut orman kaynağının % 96'sı baltalık/bozuk baltalık orman alanıdır. Orman varlığı açısından en fakir il Şanlıurfa'dır.

Bölge'nin 7.5 milyon ha alanının 3.2 milyon ha'lık kısmı tarımsal faaliyetlere elverişlidir. Yaklaşık 2.1 milyon ha'lık brüt alan sulama potansiyeline sahiptir. Bu Türkiye'nin ekonomik olarak sulanabilir arazisinin % 20'sini oluşturmaktadır. DSİ Genel Müdürlüğü, Fırat ve Dicle nehir havzalarında, münferit projelerle birlikte, toplam olarak 1.8 milyon ha'lık brüt alanda sulama imkanı oluşturacaktır. Buna ek olarak, KHGM projelerinin 200 bin ha ve halk sulamalarının ise 100 bin ha brüt alanda sulama potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Bölge kısıt alanı agro-ekolojik yapılar ve üretim imkanlarına sahip bulunmaktadır. Planlama çalışmalarında, agro-ekolojik açıdan birbirinden farklılık gösteren 22 adet bölge tespit edilmiştir. Sulama alanları ile sulama dışı alanların gelir yapıları farklı potansiyel taşıdığı gibi söz konusu bölgelerin alt bölgeleri de farklı gelir imkanlarına sahip bulunmaktadır. GAP İdaresi tarafından planlama sürecinde Bölge'nin 7 iline bağlı 21 köyünde gerçekleştirilen bir gözlem çalışmasının sonuçlarına göre, dağlık bölgelerdeki köylerin gelir düzeyi, ovada ve çok sınırlı alanlarda sulama imkanına sahip bulunan köylerdeki gelirin 1/3' ü düzeyini ancak yakalayabilmektedir. Bu bağlamda, sadece işletme ve köy düzeyinde sürdürülecek kalkınma faaliyetlerinin sınırlı sonuçlar vereceği gözlenmekte, bu nedenle de, benzerlik gösteren kırsal alt bölgeler düzeyinde kalkınmanın ekonomik ve sosyal bir çok dinamiğe dayandırılması ihtiyacı doğmaktadır. Özellikle, kamu hizmetlerini bütünleştiren ve eş zamanlı sunulmasına imkan veren kalkınma programlarının katılımcı bir süreçle hayata geçirilmesi gerekmekte, katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımı önem kazanmaktadır.

Bölge'de gerçekleşen ürün deseninde sulu tarım alanlarında pamuk başat üründür. Bu alanların % 85'inde pamuk üretimi yapılmaktadır Bunun oluşmasında yüksek katma değer içeriği ve diğer ürünlere göre organize satış piyasalarına sahip bulunmasıdır.

Temel girdi ve makine kullanımında, olumlu değişimler yaşanmış; 1985 yılında 26 bin olan traktör sayısı 1995'te 37 bine ulaşmıştır.

Aşağı Fırat Projesi kapsamında yer alan Şanlıurfa-Harran Ovaları sulama alanında, kuru tarımdan sulu tarıma geçişle birlikte, üretim yapısı ve ilişkilerinde önemli değişimler yaşanmış ve tarımsal hasıla artmıştır. Bazı ürünlerin verimliliğinde görülen artışlar, özellikle sulu tarım koşullarında yetiştirilen pamuk ve mısırdaki önemli sayılabilecek düzeylere

varmıştır. Verimlilikteki artış endeksi, 1985 yılı baz olmak üzere pamukta 152, mısırdada 161, buğdayda 114 ve arpada 106'ya ulaşmıştır.

Yer altı sulama alanları dahil olmak üzere, tüm kamu sulama alanlarında, toplam 30 adet sulama birliği kurulmuştur. Sulama birliklerinin kontrol ettiği sulama alanı 200 bin ha civarındadır. Sulama alanlarında, su yönetimine ilişkin olarak kamu eğitim-yayım-demonstrasyon programları (Güneydoğu Anadolu Projesi Sulama Sistemleri İşletme Bakım ve Yönetimi-GAP İBY) uygulanmaktadır. Kırsal eğitim - yayım açısından nihai amaç, etkili ve katılımcı kamu yayımı yanında, özel ve üretici örgüt temeline dayalı kurumsallaşmış çiftçi örgütleri yayımıdır.

Dengesiz toprak mülkiyet yapısı sorunu halen önemini korumakla birlikte iki boyutlu bir gelişmenin ortaya çıktığı da bilinmektedir. "Reel parçalanma" yoluyla büyük işletmeler parçalanmaktadır. Bunun yanında, tapu-kayıt sisteminin, miras ya da devir yoluyla intikal eden arazilerin nihai mülkiyet durumlarına göre yenilenmediği anlaşılmaktadır. Şanlıurfa-Harran sulama alanında GAP İdaresi tarafından gerçekleştirilen bir gözlem çalışmasına göre toprak sahiplerinin % 33'ünün tapuya sahip bulunmadıkları belirlenmiştir. Dengesiz mülkiyet yapısı bağlamında mevcut işletmelerin sermaye ve mevsimlik emek kısıtları; kiracılık, ortakçılık gibi arazi kullanım modellerinin sürmesini engellemektedir.

Baraj üst havzalarında, insan odaklı gelişmenin temini yanında doğal kaynak tabanının korunması ve geliştirilmesine ve erozyon kontrolüne yönelik önlemlerin (mer'a ıslahı ve yönetimi dahil) etkinlikle alınması yönünde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Orman Bakanlığı, KHGM ile gönüllü kuruluşların çalışmalarının GAP İdaresi'nin koordinasyonu ve katılımcı havza yönetimi programları ile sürdürülmesi önem arz etmektedir.

Hayvancılık, bitkisel üretime koşut bir gelişme sağlayamamıştır. 1980-1998 döneminde hayvan varlığında, tüm ülke genelinde olduğu gibi, önemli düşüşler olmuştur. Yaşanan olağan dışı durumlar nedeniyle Türkiye geneline göre daha yüksek oranlarda azalmalar belirlenmiştir. Anılan dönemde, sığır varlığında % 44, koyun varlığında % 36 ve keçi varlığında da % 89 oranına varan düşüşler olmuştur.

Bölge, su ürünleri açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. 1998 yılı itibariyle, 136 bin ha'lık baraj göl alanı olmuş; anılan yılda, 1.8 bin tonu avcılıktan ve 0.5 bin tonu yetiştiricilikten olmak üzere toplam olarak 2.4 bin ton balık üretilmiştir.

8.3. SANAYİ

GAP Bölgesi'nde sınai gelişmenin hızlanması, sanayi yatırımlarının artması, özel sektörün Bölge'de yatırım yapmasının sağlanması için sanayi altyapısının tamamlanması çalışmaları kamu yatırımları çerçevesinde yürütülmektedir.

8.3.1. OSB, KSS ve Serbest Bölgeler

Bölge'de biri Adıyaman (150 ha), üçü Gaziantep (I-260 ha, II-500 ha ve II-540 ha), biri Mardin (300 ha), biri Şanlıurfa (286 ha), biri Kilis (90 ha), olmak üzere 7 Organize Sanayi Bölgesi (OSB) tamamlanmış durumdadır. 2005 yılı Yatırım Programı'nda da yer alan ve yapımı devam eden Diyarbakır (523 ha) ve Batman (100 ha) OSB'leri ile birlikte işletme durumundaki 9 OSB'de 2004 sonu itibarıyla 723 fabrika üretim faaliyetlerini yürütmektedir.

Diyarbakır ve Batman'dan başka Şanlıurfa Merkez II (1 186 ha), Siirt-Merkez (100 ha), Gaziantep-Nizip (100 ha), Şırnak-Merkez (130 ha) ve Şırnak-Cizre (150 ha) OSB'leri de 2005 Yılı Yatırım Programı'nda devam eden projeler arasında yer almaktadır. Ayrıca 2005 yılı Yatırım Programı'na yeni alınan 5 OSB vardır. Bunlar: Gaziantep IV (1030 ha), Adıyaman-Besni(140 ha), Adıyaman-Gölbaşı (110 ha), Gaziantep-Merkez (Besni - 460 ha) ve Şanlıurfa-Birecik (200 ha) OSB'lerdir.

GAP Bölgesi'nde 22 adet Küçük Sanayi Sitesi (KSS) tamamlanmıştır (Doluluk oranı % 83'tür). Bunlardan 1'i Adıyaman, 6'sı Diyarbakır, 8'i Gaziantep, 4'ü Şanlıurfa, 1'i Batman, 1'i Siirt ve 1'i Mardin'dedir. GAP Bölgesi KSS'lerinin Türkiye toplamı içindeki payı % 9'dur. Bu sitelerde 7 044 işyeri mevcuttur. 12 KSS'nin de inşaatı devam etmektedir.

31.12.2004 itibarıyla

OSB sayısı	- Tamamlanan	7
	- 2005 Yatırım Programı'nda	12
İşyeri sayısı	-Faal	723
	-İnşaat aşamasında	271
	-Proje aşamasında	155
KSS sayısı	-Faal	22
	-İnşaat halinde	12
İşyeri sayısı		7 044

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

GAP Bölgesi'nde biri Mardin'de diğeri Gaziantep'te olmak üzere iki serbest bölge mevcuttur.

2003 yılında Gaziantep Serbest Bölgesi'nin ticaret hacmi 207 milyon dolar, Mardin Serbest Bölgesi'nin ticaret hacmi ise 19 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ticaret hacmi bir önceki yıla göre Gaziantep'te % 89 oranında gösterirken, Mardin'de % 17'lik bir azalış görülmektedir.

Bölge'nin sulu tarıma açılması ile beraber sanayide önemli gelişmeler meydana gelmiştir. 1995-2001 yılları arasında sanayi tesisleri sayısı yaklaşık olarak iki katına çıkmıştır. Bölge sanayinin Türkiye katma değeri içindeki payı ise % 2' en % 4' yükselmiştir.

Tablo 21: GAP Bölgesi'nde Mevcut Sanayi Tesisleri (2003 Yılı)

	Gıda	Tekstil ve Deri	Kimya Petrol Plastik	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	Makine Metal	Diğer	Toplam
Adıyaman	33	47	6	6	6	1	99
Batman	7	12	8	10	11	1	49
Diyarbakır	32	59	17	46	13	6	173
Kilis	14	2	3	2	1	-	22
Mardin	13	9	5	5	6	1	39
Siirt	3	-	1	3	2	2	11
Şanlıurfa	91	142	21	14	19	-	289
Gaziantep	137	256	89	9	55	22	570
Şırnak	2	2	-	1	-	-	5
GAP	332	529	150	96	113	32	1252

Kaynak: Bölge Sanayi ve Ticaret Odaları ve GAP-GİDEM Araştırmaları

Sanayideki gelişmede rol oynayan faktörler aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- GAP'a devlet tarafından yapılan 16 milyar ABD Doları tutarındaki yatırımın Bölge'de kalan kısmı, yaklaşık 1 milyar ABD Doları tutarındaki kamulaştırma bedelleri, arazi değer artışları ve sulamadan dolayı tarımsal gelirden meydana gelen artışlar Bölge'deki sermaye birikimini olumlu yönde etkilemiştir.
- Altyapıda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 7 ilde STOL havaalanları yapılmış, Türkiye'deki en büyük kargo kapasitesine sahip olan Şanlıurfa Uluslararası Havaalanı ise inşa edilmektedir.
- Otoyol Gaziantep'e kadar tamamlanmıştır. Gaziantep-Şanlıurfa kesimi inşa halinde olup tamamlandığında Bölge'ye önemli bir ulaşım kapasitesi yaratmış olacaktır.
- 2 adet serbest bölge, 7 OSB ve 22 KSS faal durumdadır.
- Türkiye genelinde uygulanan teşviklere ilaveten özel teşvikler de uygulanmaktadır.

8.3.2. Yatırımlarda Devlet Yardımları

Genel Teşvik Sistemi uygulamalarda etkinliği arttırabilmek için iller itibariyle Gelişmiş Yörelere, Normal Yörelere ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere ayırımına gidilmiştir. Ekonomik kalkınma ve sosyal gelişim süreci boyunca kentleşme ve büyüme açısından ülke düzeyinde bölgesel farklılıklar ön plana çıkmıştır. Bu, teşvik sisteminin daha da bölgeselleştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Nitekim son iki üç yıl içinde Kalkınmada Öncelikli Yörelere'deki il sayısında hızlı bir artış görülmüş, en son durumda ülkemizdeki 81 ilimizin 50'si Kalkınmada Öncelikli Yöre illeri arasına girmiştir. GAP kapsamında Gaziantep hariç diğer bütün iller "kalkınmada birinci derecede öncelikli yöre" statüsünde bulunmaktadır. Bu nedenle teşvik sistemi ve mevzuatı giderek artan oranlarda bölgeselleşmiş ve yeniden düzenleme yapılması gerektiği gündeme gelmiştir.

Yeni genel teşvik mevzuatı çerçevesinde asgari yatırım tutarının; kalkınmada öncelikli yörelerde 200 milyar TL, diğer yörelerde 400 milyar olması öngörülmektedir.

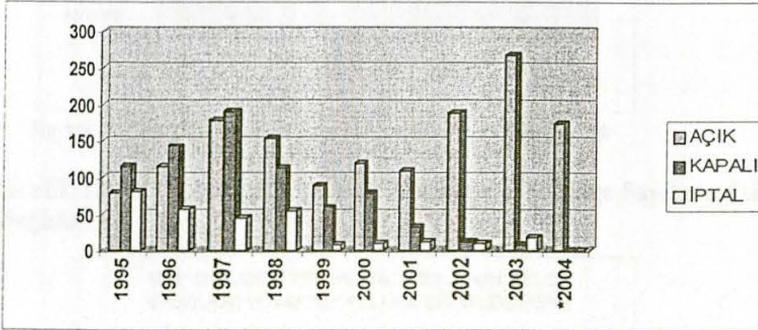
Tablo 28: GAP Bölgesi Yatırım Teşviklerinin Toplam Yatırım, Döviz Kullanımı, Belge Sayısı ve İstihdam Durumlarına Göre Dağılımı

YILLAR	TOPLAM YATIRIM (MİLYAR TL)	DÖVİZ KULLANIMI (\$)	BELGE SAYISI (ADET)	İSTİHDAM (KİŞİ)
1995	16 971 074	3 184 450	273	29 621
1996	4 803 493	4 415 242	316	17 845
1997	3 258 180	1 657 490	414	15 080
1998	2 819 607	2 691 842	323	22 193
1999	1 170 177	889 552	158	7 950
2000	1 136 179	2 483 108	208	9 321
2001	1 679 507	1 343 944	153	7 771
2002	2 102 327	2 548 114	212	11 607
2003	2 365 629	947 552	297	5 945
2004	1 666 821	783 564	264	11 320

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü

GAP Bölgesi'ne verilen teşvikli yatırımların yıllar itibariyle değişimine baktığımızda, 1995 yılında imalat sektörüne verilen teşvik tutarının bir önceki yıla göre 18 kat arttığı görülmektedir. 1995 yılı başlarında getirilen yeni "Sanayi Kuşağı" teşviğinin kapsamına sadece Gaziantep'in alınmış olması nedeniyle GAP Bölgesi'nde yürütülmeye çalışılan mekansal gelişme stratejisi mantığına uygun olmayan bir teşvik türü uygulamaya konulmuş olmaktadır. 1996- 2004 döneminde verilen teşvikli yatırımların çok fazla inşiler ve çıkışlar göstermediği görülmektedir. Bu çerçevede ülke genelinde dönem ortalaması itibariyle teşvikli yatırımların % 9'u GAP Bölgesi'ne verilmektedir.

Grafik 8: GAP Bölgesi Teşvikli Yatırımlarının Durumlarına ve Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü

Devlet ekonomik kalkınmadaki işlevi çerçevesinde, altyapı yatırımları ile beraber özel sektör yatırımlarını da teşvik etmektedir. Bu amaçla Türkiye'de alınan özellikle bölgesel kalkınma amaçlı tedbirler arasında gümrük vergisi, toplu konut fonu istisnası, yatırım indirimi, katma değer vergisi istisnası, vergi, resim ve harç istisnası, Fon'dan kredi tahsisi gibi teşvik unsurları yer almaktadır.

Aşağıdaki tabloda GAP Bölgesi teşvikli yatırımların illere dağılımı görülmektedir. Teşvik belgeli yatırımların 2004 yılında bölge illeri içerisindeki dağılımında Gaziantep % 73'lük bir payla birinci sırada yer alırken, bunu % 5'lik bir payla Diyarbakır ve % 10 ile Şırnak takip etmektedir. Bu sıralama bölgedeki illerin gelişmişlik düzeyini de büyük ölçüde yansıtmaktadır. Bu üç ili ise Şanlıurfa, Mardin ve Batman takip etmektedir. Kilis % 1'den

daha düşük oranlarla son sırada yer almaktadırlar. Gaziantep'in yapılan yatırımların neredeyse yarısına sahip olmasının önemli bir nedeni gelişmişlik düzeyinin yeni yatırımları büyük ölçüde belirlemesidir.

Tablo 29: GAP Bölgesi Teşvikli Yatırımların Yatırım Tutarları İtibariyle İllere Dağılımı

İLLER	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Adıyaman	134.735	93.317	68.678	28.942	232.448	235.360	32.447
Diyarbakır	857.474	199.842	247.413	161.200	111.376	314.691	85.250
Gaziantep	1.184.675	421.001	470.569	741.644	1.411.764	1.577.988	1.218.976
Mardin	95.592	80.893	10.476	45.413	13.356	19.991	42.347
Siirt	42.465	14.260	47.698	52.957	-	4.998	26.850
Şanlıurfa	353.567	133.812	175.295	464.498	320.009	133.229	54.440
Batman	44.451	4.087	29.340	153.829	12.102	38.415	41.126
Şırnak	71.659	219.393	79.700	29.902	1.273	38.718	161.088
Kilis	34.987	3.571	7.010	1.123	-	2.238	4.296
TOPLAM	2.819.607	1.170.177	1.136.179	1.679.507	2.102.327	2.365.629	1.666.820

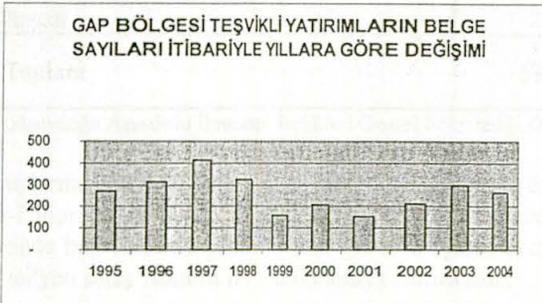
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü

Grafik 9: GAP Bölgesi Teşvikli Yatırımların Yıllar İtibariyle Değişimi

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü

Grafik 10: GAP Bölgesi Teşvikli Yatırımların Belge Sayıları İtibariyle Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü

GAP Bölgesi teşvikli yatırımlarda yıllar itibariyle verilen teşvik belgelerine baktığımızda 1997 yılı alınan belge sayısında birinci sırada yer alırken dönem içindeki trend de pek fazla değişiklik gözlenmemektedir.

8.3.3. İhracat

1998-2004 dönemi itibariyle GAP Bölgesi ve Türkiye genelinden yapılan ihracat ile ilgili rakamlar aşağıda verilmektedir:

Tablo 30: 1996-2001 Yıllarında Türkiye ve GAP Bölgesi'nden Yapılan İhracat

(Milyon Dolar)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Türkiye	26 970	26 590	27 770	31 186	36 059	47 253	63 017
GAP Bölgesi	547	577	535	707	683	988	1 586
GAP/Türkiye (%)	2.02	2.1	2.0	2.0	1.2	1.3	2.6

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

1998-2004 dönemi itibariyle GAP Bölgesi ve Türkiye genelinden yapılan ihracat ile ilgili rakamlara bakıldığında Türkiye genelindeki ihracat artışına paralel olarak GAP Bölgesi'nde de ihracat artışı olduğu ve Bölge'den yapılan ihracatın ülke toplamı içindeki payının, 2002 ve 2003 yılları hariç, % 2 civarında seyrettiği görülmektedir. Bölge ihracatının yaklaşık % 80'i Gaziantep'ten yapılmaktadır.

İhracatın mal gruplarına dağılımı incelendiğinde tekstil ürünlerinin ağırlıkta olduğu, hububat ve bakliyat satışının ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 31: 2003 Yılında GAP Bölgesi'nden Yapılan İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Mal Grubu	Değeri (000 \$)	(%)
Tekstil ve Hammaddeleri	417 308	71.4
Hububat ve Bakliyat Mamûlleri	67 345	11.5
Kuru Meyve ve Mamûlleri	65 444	11.2
Canlı Hayvan ve Su Ürünleri	13 504	2.3
Diğer İhracat	21 209	3.6
Genel Toplam	584 490	100

Kaynak: Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Ocak 2002

Mal guruplarına bakıldığında makine halısı 126.6 milyon dolar ile ilk sırayı almakta, Akriklik-Sentetik-Polipropilen iplik satışları 100.2 milyon dolarla ikinci sırayı almaktadır. İhracat kalemlerinde belirlenen toplam 13 mal gurubu içinde antepfıstığı 8 milyon dolar ve buğday unu 1.7 milyon satış rakamı ile son iki sırayı almaktadır.

Ülkeler bazında ihracata bakıldığında İtalya, Almanya, Suudi Arabistan ve ABD'nin ilk sıraları aldığı görülmektedir.

- Mevcut Siirt-Eruh yolu Iısu Barajı'nın altında kalacağından, farklı bir güzergah üzerinden etüt-proje çalışmaları tamamlanmıştır. Uzunluğu 53 km olan yolda fiziki gerçekleştirme % 20'dir.
- Toplam uzunluğu 98 km olan Silvan-Malabadi-Haydar Köprü-11. Bl.Hd. projesinde fiziki gerçekleştirme % 60'tır. Bu yolda Silvan 0. km olmak üzere 5. km ile 11. km arası ve 35. km ile 160. km arası (Pisyar köprüsüne kadar) daha önceki yıllarda bitirilerek hizmete açılmıştır. Proje itibariyle 21 km'lik kısmı sathi kaplamalı olarak trafiğe açılmıştır.
- Midyat-Cizre yolu 91 km uzunluğunda ve 2A standardında devlet yoludur. Bugüne kadar Midyat ve İdil şehir geçişleri dahil olmak üzere toplam 84.5 km'lik yol sathi kaplamalı olarak hizmete açılmıştır. Fiziki gerçekleştirme % 92.5'dir.
- 53 km uzunluğundaki Cizre-Şırnak yolu 1997 yılında ihale edilmiş edilmiş olup, 1998 yılında çalışmalara başlanmıştır. Proje genelinde fiziki gerçekleştirme % 19'dur.
- Tamamı 37.8 km olan Ortabağ- Çığlı Ayrımı- Beytüşşebap yolunun proje çalışması tamamlanmış ve ilk 14.5 km si 1991 yılında ihale edilmiştir. Fiziki gerçekleştirme % 98'dir.
- Toplam proje uzunluğu 92 km olan Ayrım – Lice – Kulp – 11.Bl.Hd. yolunda çalışmalar devam etmektedir.
- Gaziantep-Kilis (Havaalanı bağlantısı dahil) yolunun proje başından havaalanı ayrımı ve havaalanına kadar olan kısmı bölünmüş yol olarak yapılmıştır. Projenin tamamında fiziki gerçekleştirme % 80, nakdi gerçekleştirme ise % 103 'tür.
- 75 km'lik Diyarbakır-Silvan karayolu için proje çalışmaları sürdürülmektedir. Sadi II Köprüsü 1999 yılında bitirilmiş olup toplam 7 km'lik bölüm duble olarak trafiğe açılmıştır.
- Toplam uzunluğu 55 km olan Çatakköprü-Sason-Yücebağ-Diyarbakır il hududunda fiziki gerçekleştirme % 58'dir.
- Malatya-Adıyaman bağlantısının sağlanacağı toplam 111 km'lik Adıyaman-Yeşilyurt-Malatya yolunun 55 km'si önceki yıllarda tamamlanmış; Malatya-Çelikhan arasında toprak işleri tamamlanmış, 16 km'nin asfaltı yapılmıştır. Malatya-Adıyaman bağlantısının sağlanabilmesi için projesi ve kamulaştırması tamamlanan arada kalan 34 km'lik bölümün ihale edilmesi gerekmektedir.
- Gölbaşı-Adıyaman yolunda sanat yapıları ve toprak işlerinde çalışma yapılmış ve 16 km'ye kadar geçiş sağlanmıştır.
- Toplam 42 km olan (Siirt-Pervari) Ayr.-Cevizlik yolunun projesi hazır olup, geçmiş yıllarda başlangıçtan 13 km'lik kesimi asfalt sathi kaplama seviyesinde, 28.8 km'lik kesimi ise alt temel seviyesinde bitirilerek trafiğe açılmıştır.

- Dicle Barajı suları altında kalan Dicle ve Dipni köprüleri ile bu köprüler civarında yolun bir bölümü, yapılmakta olan Dicle Barajı'nın suları altında kalmaktadır. Dicle ve Dibi köprülerinin yapımı devam etmekte olup, 63 kilometrelik Ergani-Dicle-Hani yolu da dahil edilmiştir. Her iki köprü ve 4 kilometrelik bağlantı yolları tamamlanarak hizmete açılmıştır. Projede % 94 fiziki gerçekleştirme, % 100 nakdi gerçekleştirme sağlanmıştır.

8.4.2. Havayolu

Halen Bölge'de 2'si konvansiyonel (Gaziantep ve Diyarbakır), 5'i STOL tipi - kısa iniş ve kalkış mesafeli uçaklara uygun - (Adıyaman, Batman, Mardin, Siirt ve Şanlıurfa) olmak üzere 7 adet havaalanı bulunmaktadır. Ayrıca, Şanlıurfa'nın kuzeyindeki Taşdağı mevkiinde GAP Uluslararası Havalimanı inşa edilmektedir. Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMİ) Genel Müdürlüğü'nün yatırım programında yer alan projenin inşaatına 9 Mayıs 1998 tarihinde başlanmış olup, çalışmalar devam etmektedir. Havaalanı projesinin yer seçimi tespiti, ön projeleri ve fizibilite çalışmaları GAP İdaresi tarafından ABD Ticaret ve Kalkınma Ajansı'ndan (TDA) sağlanan hibe ile gerçekleştirilmiştir.

8.4.3. Demiryolu

Ulusal demiryolu ağı Bölge'yi iki aks üzerinden doğu-batı doğrultusunda beslemektedir. Kuzeydeki hat Ergani'den Bölge'ye girmekte, Diyarbakır ve Batman'ı geçerek Kurtalan'da son bulmaktadır. Güneydeki hat ise, Narlı'dan başlayarak Gaziantep ve Nizip üzerinden Barak'a varmakta, buradan Suriye sınırını izleyerek Nusaybin'e kadar ulaşmakta ve Suriye topraklarından geçerek Irak'a bağlanmaktadır. Bölge'nin batı sınırında Türkiye'nin en işlek hatlarından Divriği-İskenderun ekseni yer almakla beraber, bu hattın Bölge'ye etkisi çok zayıftır. Özetle, demiryolu ağı Bölge'deki yerleşmelerin çok azına hizmet verebilmektedir.

Tablo 32: Bölge'deki Demiryolları Hat Uzunlukları

Hat Kesimi	Uzunluk (Km)
Maden-Batman	172.3
Batman-Kurtalan	69.5
Narlı-Malatya (1)	181.6
Narlı-Gaziantep (1)	84.3
Gaziantep-Barak	91.0
Barak-Nusaybin	325.6
Şenyurt-Mardin	25.5
Fevzipaşa-Narlı (*)	69.5

(*) Kısmen GAP bölgesi içinde.

GAP Bölgesi'nde, Türkiye-Suriye sınırına paralel giden Çobanbey-Karkamış-Nusaybin-Suriye mevcut hattını gerek kuzeye çekmek, gerek Bölge'deki başlıca kent merkezlerine bağlamak ve GAP yatırımlarına paralel olarak Bölge'de oluşacak tarıma dayalı sanayi ürünlerinin ve kuru yüklerin (fosfat madeni, kömür) potansiyeli gözönünde tutularak yüksek standartlı ulaşım ve ekonomik bir taşımacılığı sağlamak amaçlanmıştır. Bu çerçevede, Nizip - Birecik - Şanlıurfa - Viranşehir - Mardin - Nusaybin - Cizre - Irak sınırı (Habur) arasında toplam uzunluğu 469 km olan "Güney Demiryolu" diye adlandırılmış olan hattın uygulama projesi 1991 yılında tamamlanmıştır. Ancak, söz konusu "Güney Demiryolu" hattı için şimdiye kadar yatırım programlarına giren 137 km uzunluğundaki "Nizip-Birecik-Şanlıurfa" güzergahı da dahil olmak üzere herhangi bir harcama yapılmamış ve proje 2002 Yılı Yatırım Programı'ndan da çıkartılmıştır.

8.4.4. Suyolu

GAP kapsamında yapılan ve yapılmakta olan barajlar sadece enerji ve tarımsal amaçlı nitelikleri ile değil, aynı zamanda yük taşımacılığında düşük ulaşım maliyeti ve zaman tasarrufu sağlayıcı özellikleri ile de Bölge'nin ekonomik gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bölge'de Kahta-Siverek arasındaki yük taşımacılığı Atatürk Barajı feribot seferleri ile gün içerisinde sürekli olarak gerçekleştirilmekte, Adıyaman-Siverek arasında yük taşımacılığı da daha etkin olarak sürdürülmektedir.

Doğu Akdeniz limanları olan Mersin ve İskenderun'un Bölge'nin ana ithal ve ihraç kapılarını oluşturması öngörülmektedir. GAP İdaresi'nce yapılan çalışmalarla mevcut limanların kapasiteleri ve gerekli yan tesis ihtiyaçları incelenmiştir. Yapıtılan ulaşım ve altyapı planı ile ulaşım sistemi içerisinde konteyner taşımacılığı ve Şanlıurfa, Gaziantep, Diyarbakır, Kızıltepe, Viranşehir, Batman, Adıyaman ve Cizre merkezlerinde konteyner terminalleri programlanmıştır.

8.5. HABERLEŞME VE TELEKOMÜNİKASYON

2003 yılı Ağustos sonu itibarıyla GAP Bölgesi'ndeki telekomünikasyon hizmetlerine otomatik telefon santralleri açısından bakıldığında, kurulu santral hat kapasitesinin Türkiye toplamı içindeki payının % 5.4 olduğu görülmektedir.

Türkiye genelinde kurulu santral hat oranı % 30 iken bu oran Bölge genelinde % 16'dır. Abone yoğunluğunda Bölge % 13 ile Türkiye'nin % 27'lik değerinin altındadır. Gaziantep % 21'lik abone yoğunluğu ile Bölge'deki en yüksek değere sahip il, Şırnak ise % 9'luk abone yoğunluğu ile en düşük değere sahip ildir (Tablo 33).

Tablo 33: Türkiye ve Bölge İllerinde Otomatik Telefon Santral Kapasitesi, Abone Sayısı Yoğunluğu, Ağustos 2003

İl	2003 Yılı Ortası Geçici Nüfus Tahmini	Kurulu Santral Hat Kapasitesi	Kapasite Yoğunluğu	Abone Sayısı (Adet)	Abone Yoğunluğu**
Adıyaman	654 000	92 573	14	77 581	12
Batman	488 000	71 707	15	56 732	12
Diyarbakır	1 434 000	206 727	14	180 997	13
Gaziantep	1 360 000	340 717	25	286 425	21
Kilis	108 000	24 802	23	21 573	20
Mardin	745 000	98 603	13	84 151	11
Siirt	267 000	42 675	16	33 557	13
Şanlıurfa	1 573 000	213 830	14	154 487	10
Şırnak	379 000	45 563	12	35 624	9
GAP Bölgesi	7 008 000	1 137 197	16	931 127	13
Türkiye	70 712 000	21 181 464	30	846 440	27
GAP/ Türkiye (%)	9.9	5.4	-	5.0	-

Kaynak: GAP Raporu, Türk Telekomünikasyon A.Ş., Ağustos 2003

* 100 kişiye düşen telefon sayısı

** 100 kişiye düşen telefon hat sayısı

Bölge'de 394'ü köy (% 9.2), 1 302'si mezra (% 27.7) olmak üzere toplam 1696 kırsal yerleşim (% 18.9) otomatik şebekeye bağlı değildir. Bölge, % 2.1'lik ülke telefonsuz köy oranına göre oldukça kötü, % 58.4'lük ülke genelindeki telefonsuz mezra oranına göre ise oldukça iyi durumda gözükmektedir. Köylerdeki bu durum, Bölge'deki telefonsuz köy sayısının Türkiye'deki toplam telefonsuz köy sayısı içindeki payının % 40.5 olmasından da anlaşılmalıdır. Gaziantep ve Kilis'te telefonsuz kırsal yerleşim yerinin kalmadığı görülmektedir.

Tablo 35: Telekomünikasyon Büyüklükleri, Ağustos 2003

İl	Ankesörlü Telefon	Şehir içi Telefon Dağıtım Şebekesi (Çift Hat)		Radyo-Link Alıcı Verici Sayıları
		Prensipal	Lokal	
Adıyaman	295	184 990	287 630	84
Batman	185	125 750	184 810	40
Diyarbakır	545	370 530	559 980	116
Gaziantep	770	585 980	901 890	88
Kilis	96	46 980	67 400	30
Mardin	178	184 830	249 090	44
Siirt	137	65 900	93 860	44
Şanlıurfa	531	379 970	568 840	132
Şırnak	143	82 750	117 400	44
GAP	2 880	2 027 680	3 030 900	622
Türkiye	74 928	35 705 534	53 955 722	8 648
GAP/Türkiye (%)	3.8	5.7	5.6	7.2

Kaynak: GAP Raporu, Türk Telekomünikasyon A.Ş., Ağustos 2003

* Türk Telekomünikasyon A.Ş. tarafından Bölge'de analog sistemden dijital sisteme geçiş çalışmaları yürütülmektedir. Bu yüzden Bölge illeri için verilen rakamlar dijital sistemi göstermektedir.

Bölge'deki ankesörlü telefon sayısı ülke genelinin % 3.8'ini kapsamaktadır. Bu telefonların da % 64'ü Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa illerindedir (Tablo 35).

Tablo 36: GAP İllerine Ait Abone Sayıları (Adet) (Ağustos 2003)

GAP İlleri	Otomatik Telefon Abone	Çağrı Abone	TURPAK Abone	Kablo-TV Abone	Araç Telefon Abone
Adıyaman	77 581	-	37	-	105
Batman	56 732	-	26	-	81
Diyarbakır	180 997	2	151	-	274
Gaziantep	286 425	47	121	16 770	362
Kilis	21 573	-	14	-	25
Mardin	84 151	-	55	-	158
Siirt	33 557	-	20	-	54
Şanlıurfa	154 487	2	90	-	454
Şırnak	35 624	-	37	-	75
GAP Toplamı	931 127	51	551	16 770	1 588
Türkiye Toplamı	18 846 440	3 849	15 712	1 007 655	40 756
GAP/ Türkiye (%)	4.94	1.33	3.51	1.66	3.90

8.6. KÜLTÜR VARLIKLARI

Tarih öncesi çağlardan başlamak üzere günümüze kadar ulaşmış birçok uygarlığa ve üç büyük dine ait kültür varlığına ev sahipliği yapmış olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak illeriyle bir dinler mozaığı oluşturmaktadır. Şanlıurfa'nın Nuh Peygamber tarafından kurulması, dağlarda Musa Peygamber'in çobanlık yapması ve İsa Peygamber tarafından kutsanarak batıda da "Kutsal Şehir" olarak anılması bu mozaigin renklerini oluşturmaktadır.

Anadolu uygarlıklarının gelişmesinde tartışmasız önemli bir yeri olan Mezopotamya'nın parçası olan Güneydoğu Anadolu, tarihsel geçmişini günümüze kadar kalan sivil ve dini mimarlık örnekleri, sit alanları, ticaret yapıları ve su mimarisi varlıkları ile kanıtlamaktadır.

Tablo 37: Bölge'de Kültür Bakanlığı Tarafından Tescil Edilen Sivil Mimarlık Örnekleri, 2004

İl	Konut	Konak	Kabaltı	Konut+Kabaltı	Toplam
Adıyaman	1	-	-	-	1
Batman	-	-	-	-	-
Diyarbakır	162	5	1	-	168
Gaziantep	727	1	2	-	730
Kilis	210	2	-	-	212
Mardin	449	-	-	2	451
Siirt	1	-	-	-	1
Şanlıurfa	330	3	6	3	342
Şırnak	-	-	-	-	-
GAP	1 880	11	9	5	1 905

Kaynak: Kültür Bakanlığı 2004 Yılı Tescil Listeleri'nden derlenmiştir.

Tablo 38: Bölge'de Kültür Bakanlığı Tarafından Tescil Edilen Dini Mimarlık Örnekleri, 2004

İl	Cami	Mescit	Türbe	Tekke	Medrese	Mevlevi -hane	Külliye	Kilise	Toplam
Adıyaman	9	-	30	-	-	-	-	1	40
Batman	6	-	5	-	1	-	-	1	13
Diyarbakır	43	9	29	1	8	-	-	14	104
Gaziantep	42	3	9	-	-	-	-	6	60
Kilis	20	-	3	1	-	1	1	-	26
Mardin	37	4	10	1	5	-	1	25	83
Siirt	5	-	21	-	2	-	-	6	34
Şanlıurfa	41	4	20	1	3	1	3	2	75
Şırnak	3	-	2	-	2	-	-	2	9
GAP	206	20	129	4	21	2	5	57	444

Kaynak: Kültür Bakanlığı 2004 Yılı Tescil Listeleri'nden derlenmiştir.

Bölge'de Kültür Bakanlığı tarafından tescil edilen 2 452 adet sivil mimarlık ve 444 adet dini mimarlık örneği bulunmaktadır. Tescil edilmiş sivil mimarlık örnekleri açısından Gaziantep oldukça zengindir. Diyarbakır'ın da tescilli dini mimarlık örnekleri açısından en zengin il olduğu görülmektedir.

Tablo 39: Bölge'de Kültür Bakanlığı Tarafından Tescil Edilen Sit Alanları, 2004

İller	Höyük	Arkeolojik Sit	Kentsel Sit	Doğal Sit (Ağaç/Tepe /Göl)	Antik Kent	Toplam
Adıyaman	41	4	-	3	-	48
Batman	4	2	-	-	-	6
Diyarbakır	72	5	1	6	1	85
Gaziantep	130	6	1	4	1	142
Kilis	16	-	1	2	-	19
Mardin	6	4	4	11	-	25
Siirt	4	-	-	-	1	5
Şanlıurfa	139	16	3	2	-	160
Şırnak	1	-	-	-	-	1
TOPLAM	415	37	10	28	3	491

Kaynak: Kültür Bakanlığı 2004 Yılı Tescil Listeleri'nden derlenmiştir.

Bölge illeri arasında Şanlıurfa, çok sayıda arkeolojik sit alanı ve höyükle, tescilli sit alanları sıralamasında ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 40: Bölge'de Kültür Bakanlığı Tarafından Tescil Edilen Ticaret Yapıları, 2004

İller	Han	Çarşı	Pazar	Bedesten	Kervansaray	Toplam
Adıyaman	1	-	-	-	-	1
Batman	-	-	-	-	-	-
Diyarbakır	11	1	1	-	-	13
Gaziantep	19	-	2	4	-	25
Kilis	-	-	-	-	-	-
Mardin	3	2	-	-	1	6
Siirt	2	-	-	1	-	3
Şanlıurfa	12	5	9	1	2	29
Şırnak	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	48	8	12	6	3	77

Kaynak: Kültür Bakanlığı 2004 Yılı Tescil Listeleri'nden derlenmiştir.

Bölge'de Kültür Bakanlığı Tarafından Tescil Edilen Su Mimarisi Örnekleri, 2004

	Hamam	Çeşme	Köprü	Toplam
n	4	-	11	15
	-	-	4	4
ar 1	15	23	15	53
p	15	9	9	33
	7	7	3	17
	4	8	4	16
	-	1	10	11
	11	2	15	28
	-	-	3	3
MI	56	50	74	180

Kültür Bakanlığı 2004 Yılı Tescil Listeleri'nden derlenmiştir.

İZM

gesi çok sayıda kültürel varlığa sahip olmasına rağmen turizm altyapısındaki ler nedeniyle turizm potansiyelini yeterince kullanamamaktadır.

Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Tesis ve Yatak Sayıları, 2000, 2003

		Turizm İşletme Belgeli		Belediye Belgeli		Toplam	
		2000	2003	2000	2003	2000	2003
	Tesis	46	54	159	151	205	205
	Yatak	4 675	5 825	7 638	7 927	12 313	13 752
	Tesis	1 824	2 240	7 975	7 637	9 799	9 877
	Yatak	325 168	420 697	344 551	399 369	669 719	820 066
Türkiye	Tesis	2.5	2.4	2.0	2.0	2.1	2.1
	Yatak	1.4	1.4	2.2	2.0	1.8	1.7

Turizm Bakanlığı İstatistikleri Bülteni,
www.turizm.gov.tr

2003 yılı itibarıyla 54 adedi turizm işletme belgeli, 151 adedi ise belediye belgeli tesise toplam 205 konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerde toplam 13 752 yatak mevcuttur. 2003 yılı için Bölge'nin Türkiye genelindeki payı tesis konusunda % 2.1, yatak başına ise % 1.7'dir. Bölge'nin nitelikli tesisleri sayı ve standart olarak yetersizdir.

Tablo 43: Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, 2000, 2003

			2000			2003		
			Turizm İşletme Belgeli	Belediye Belgeli	Toplam	Turizm İşletme Belgeli	Belediye Belgeli	Toplam
GAP	Konaklama	Yabancı	18 406	18 001	36 407	29 210	19 597	48 807
		Yerli	401 120	525 330	926 450	357 950	373 158	731 108
		Toplam	419 526	543 331	962 857	387 160	392 755	779 915
	Geceleme	Yabancı	29 720	23 486	53 206	58 969	27 993	86 962
		Yerli	509 915	674 331	1 184 246	515 709	456 124	971 833
		Toplam	539 635	697 817	1 237 452	574 678	484 117	1 058 795
Türkiye	Konaklama	Yabancı	6 804 076	1 662 005	8 466 081	8 991 456	2 356 304	11 347 760
		Yerli	8 855 902	9 515 085	18 370 987	8 429 868	7 610 259	16 040 127
		Toplam	15 659 978	11 177 090	26 837 068	17 421 324	9 966 563	27 387 887
	Geceleme	Yabancı	28 510 906	5 993 602	34 504 508	40 866 002	10 252 308	51 118 310
		Yerli	16 475 699	15 487 749	31 963 448	16 233 902	12 581 007	28 814 909
		Toplam	44 986 605	21 481 351	66 467 956	57 099 904	22 833 315	79 933 219
GAP/Türkiye (%)	Konaklama	Yabancı	0,3	1,1	0,4	0,3	0,8	0,4
		Yerli	4,5	5,5	5,0	4,2	4,9	4,6
		Toplam	2,7	4,9	3,6	2,2	3,9	2,8
	Geceleme	Yabancı	0,1	0,4	0,2	0,1	0,3	0,2
		Yerli	3,1	4,4	3,7	3,2	3,6	3,4
		Toplam	1,2	3,2	1,9	1,0	2,1	1,3

Kaynak: www.turizm.gov.tr

Bölge'de 2003 yılı itibariyle turizm işletme belgeli ve belediye belgeli tesislerde yerli 731 108, yabancı 48 807 olmak üzere toplam 779 915 kişi konaklamıştır.

2003 yılı için GAP Bölgesi tesislerinde toplam geceleme sayısı 1 058 795'tir.

2000 ve 2003 yılları verileri karşılaştırıldığında Bölge'nin hem konaklama hem de geceleme açısından Türkiye içindeki payında bir azalma görülmektedir. Bu verilere göre Bölge'nin Türkiye genelindeki payı konaklamada % 3.6'dan % 2.8'e, gecelemede ise % 1.9'dan % 1.3'e düşmüştür.

2003 yılında, Bölge'de gelen yabancı turistlerin konaklamada Türkiye geneline oranı % 0.4, gecelemede ise % 0.2 olmuştur.

Tablo 44: Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranları (%), 2003

			Turizm İşletme Belgeli	Belediye Belgeli
GAP	Ortalama Kalış Süresi	Yabancı	2,0	1,4
		Yerli	1,4	1,2
		Toplam	1,5	1,2
	Doluluk Oranı (%)	Yabancı	2,84	1,46
		Yerli	24,82	23,81
		Toplam	27,65	25,27
Türkiye	Ortalama Kalış Süresi	Yabancı	4,5	4,4
		Yerli	19	1,7
		Toplam	3,3	2,3
	Doluluk Oranı (%)	Yabancı	33,56	12,34
		Yerli	13,33	15,14
		Toplam	46,89	27,48

Kaynak: www.turizm.gov.tr

Yine 2003 yılı verilerine göre GAP Bölgesi'nde turizm işletme belgeli tesislerde ortalama kalış süresi 1.5 gün, belediye belgeli tesislerde ortalama kalış süresi ise 1.2 gündür.

2003 yılında, turizm işletme belgeli tesislerin doluluk oranı % 27.65, belediye belgeli tesislerin doluluk oranı ise % 25.27 olarak tespit edilmiştir.

8.8. EĞİTİM

Ülkemizde eğitim düzeyi genelde düşük olmakla birlikte, çeşitli nedenlere bağlı olarak özellikle GAP Bölgesi göstergeleri daha da düşüktür. Ülke genelinde 1990 yılında % 78.4 olan okuryazar oranı 2000 yılında % 86.5'e yükselmiştir. GAP Bölgesi'nde ise aynı yıllarda okuma-yazma bilenlerin oranı % 60.4'ten % 73.2'ye ulaşmıştır.

Tablo 45: GAP Bölgesi ve Türkiye'de Okuryazarlık Oranları (2000)

	Kadın	Erkek	Toplam
GAP	60.2	85.8	73.2
Türkiye	78.4	94.5	86.5

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

Okur yazarlığın cinsiyete göre önemli değişimler gösterdiği ve okur-yazar olanlar arasında erkek nüfusun kadın nüfusa oranla çok daha yüksek olduğu görülmektedir. 1990 yılı itibarıyla ülke genelinde erkek nüfusun % 89.8'inin okur-yazar olmasına karşılık, kadın nüfus içinde bu oran % 67.4'tür. Bölge'de ise erkek nüfusun % 75.5'i okur-yazarken, kadın nüfus arasında bu oran % 44.8'e düşmektedir. 2000 yılı itibarıyla Bölge'de erkeklerin okuma-yazma oranı % 85.8 iken kadınların oranı % 60.2'dir. Aynı oran, Türkiye için erkeklerde % 94.5, kadınlarda ise % 78.4'tür.

2002-2003 öğretim yılı itibarıyla Bölge'de 48 anaokulu, 5 150 adet ilköğretim okulu, 59 adet yatılı ilköğretim bölge okulu (YİBO), 13 adet pansiyonlu ilköğretim okulu (PİO), 177 adet genel lise, 189 adet mesleki teknik lise, 426 adet yaygın eğitim kurumu bulunmaktadır.

2002-2003 yılı itibariyle Bölge'de tüm illerde taşınmalı eğitim yapılmaktadır. Taşınılan merkez okul sayısı 658, taşınan okul sayısı 2 875'tir. Toplam taşınan öğrenci sayısı 65 416'dur. Taşınan öğrencilerden 42 942'si erkek, 22 474'si kız öğrencidir.

Tablo 46: GAP İlleri İtibariyle Okullaşma Oranları (%)

(2001-2002 Öğretim Yılı)

İller	Okul Öncesi	İlköğretim	Genel Ortaöğretim
Adıyaman	6.4	96.0	35.8
Batman	2.3	104.1	27.6
Diyarbakır	1.8	90.9	31.6
Gaziantep	3.9	104.6	35.5
Kilis	6.8	112.1	37.3
Mardin	2.3	97.2	22.9
Siirt	14.2	105.7	22.4
Şanlıurfa	1.2	82.3	17.8
Şırnak	0.9	86.8	11.7
GAP	3.0	94.1	27.3
Türkiye	9.8	98.0	36.9

Kaynak: DPT, İllere ve Bölgelere Göre Çeşitli Göstergeler, Ağustos 2002.

Tablo 47: GAP Bölgesi'nde İllere Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı (2004-2005 Öğretim Yılı)

	Okul Öncesi Eğitim			İlköğretim			Ortaöğretim		
	Okul Sayısı	Öğrenci	Öğretmen	Okul Sayısı	Öğrenci	Öğretmen	Okul Sayısı	Öğrenci	Öğretmen
Adıyaman	214	5 033	193	742	115 510	4 453	54	24 011	1 266
Batman	117	3 884	110	380	111 351	3 112	27	14 751	556
Diyarbakır	198	6 299	241	1 035	298 088	8 661	77	46 258	2 002
Gaziantep	224	7 358	301	610	279 623	7 982	98	52 136	2 562
Kilis	72	1 615	33	108	20 733	757	18	4 778	289
Mardin	126	2 940	111	614	153 316	4 281	40	20 036	771
Siirt	192	10 062	137	332	67 391	2 025	23	7 431	362
Şanlıurfa	210	6 978	162	1 308	287 688	7 337	73	32 405	1 400
Şırnak	76	3 704	61	241	80 563	1 856	21	7 899	317
GAP Böl.	1 429	47 973	1 349	5 370	1 414 263	40 414	431	209 705	9 525
Türkiye	16 016	434 771	21 998	35 580	10 298 646	399 002	6 837	2 721 519	167 614

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı 2004-2005 Yılı Milli Eğitim İstatistikleri

*: Anasınıfları okul sayısına dahil edilmiştir.

8.9. SAĞLIK

Proje'nin başlatılmasından bu yana GAP Bölgesi'nde sağlık hizmetleri önemli ölçüde yaygınlaşmış olmasına rağmen, sağlık sektörü göstergeleri halen ülke ortalamasının altındadır.

2004 yılı itibariyle Türkiye'deki 1 130 yataklı tedavi kurumunun % 5.6'sı Bölge'de bulunmaktadır. Bölge'de yer alan 76 yataklı tedavi kurumunun toplam yatak sayısı 8 638'dir. Sağlık Bakanlığı verilerine göre, aynı yıl itibariyle GAP Bölgesi'ne bağlı 9 ilde toplam 1 090 adet sağlık evi ve 436 adet sağlık ocağı yer almaktadır. Bölge genelinde en fazla sağlık kurumu bulunan iller sırasıyla Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep'tir.

Tablo 48: GAP Bölgesi Sağlık Kurumları, 2003

İller	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Sağlık Ocağı	Sağlık Evi	AÇSAP Merkezi	Verem Savaş Dispan.	Halk Sağlığı Lab.	Sağlık Meslek Lisesi
Adıyaman	10	780	62	126	4	4	1	1
Batman	5	294	26	104	1	1	1	1
Diyarbakır	17	2 680	82	203	4	4	1	3
Gaziantep	12	2 320	75	130	4	4	1	2
Kilis	1	190	11	27	1	1	1	1
Mardin	5	500	58	155	2	4	1	1
Siirt	5	315	26	102	1	1	1	1
Şanlıurfa	15	1 344	70	169	6	7	1	3
Şırnak	7	215	26	74	2	1	-	1
GAP	76	8 638	436	1 090	25	27	8	14
TÜRKİYE	1 130	164 897	5 936	11 740	272	299	79	280

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri, 2003. Sağlık Merkezleri dahil edilmiştir.
Not: MSB kurumları hariçtir.

2003 yılında on bin nüfusa düşen yatak sayısı MSB kurumları hariç ülke genelinde 23.2 iken, Bölge'de 12.5'tir.

Ülke genelinde yeşil kart sahibi olan nüfusun yaklaşık % 16'sı GAP Bölgesi'nde ikamet etmektedir. Yeşil kart sahipliği açısından Şanlıurfa'nın Bölge illeri arasında ilk sırada olduğu, bu ili Diyarbakır ve Adıyaman'ın izlediği görülmektedir (Tablo 43).

Tablo 51: Yeşil Kart Sahibi Kişi Sayısı, Aralık 2003

İller	Yeşil Kart Alan Kişi Sayısı
Adıyaman	303 168
Batman	156 759
Diyarbakır	392 450
Gaziantep	259 455
Kilis	34 494
Mardin	282 150
Siirt	122 614
Şanlıurfa	484 827
Şırnak	98 671
GAP	2 134 588
Türkiye	13 296 098

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, GAP İlleri Faaliyet Raporu, Eylül-Aralık 2003.

GAP İdaresi tarafından 2002 yılında Bölge'de yaptırılan GAP Bölgesi Halk Sağlığı Projesi bulgularına göre, Bölge'de yaşayan 15 yaş ve üzeri erkeklerin % 53.7'si, kadınların ise % 70.8'i gebeliği önleyici yöntemlerden herhangi birini bilmektedirler. Gebeliği önleyici yöntemden haberdar olan kadınların oranının erkeklerden yüksek olması, Bölge'de yürütülen aile planlaması hizmetlerinin ve bu yöndeki eğitim çalışmalarının daha çok kadınlara yönelik olması ile açıklanabilir.

Araştırma sonuçlarına göre Bölge'de kırsal alanda yaşayan evlenmiş kadınların % 68.3'ü, kentsel alanda yaşayan kadınların % 45.7'si, toplam evli kadınların ise % 54.5'i hiç gebeliği önleyici yöntem kullanmamışlardır. Halen gebeliği önleyici yöntem kullanan evli kadınların oranı kırsal alanda % 20.0, kentsel alanda % 37.9, toplamda ise % 30.9 olarak tespit edilmiştir.

Sağlık Bakanlığı, Bölge insanının sağlık düzeyini yükseltmek ve halkın sağlık hizmetleri konusunda bilinçlenmesini sağlamak amacıyla bir dizi program yürütmektedir.

- İshalli Hastalıkların Kontrolü Programı,
- Akut Solunum Yolu Enfeksiyonlarının Kontrolü Programı,
- Anne Sütünün Teşviki/Bebek Dostu Hastaneler Programı,
- İyot Yetersizliği Hastalıkları ve Tuzun İyotlanması Programı,
- Fenilketonüri Taraması,
- Ağız ve Diş Sağlığının İyileştirilmesinde Flor Kullanımı Programı (Gaziantep İli'nde),
- Neonatal Resüsitasyon Eğitim Programı,
- Hemeoglobunopati Kontrol Programı (Gaziantep, Şanlıurfa ve Batman illerinde),
- Çocukluk Hastalıklarına Bütüncül Yaklaşım (IMCI) Programı (Şanlıurfa İli'nde),
- Toplumaya Dayalı Üreme Sağlığı/Aile Planlaması Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri Projesi (Diyarbakır, Siirt, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep illerinde).

GAP İllerinde yürütülen programlar ve rutin hizmetler çerçevesinde, sağlık personelinin ana çocuk sağlığı ve aile planlaması konularında bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine yönelik hizmet içi eğitim programları düzenlenmekte ve halk eğitim çalışmaları yapılmaktadır.

Diğer yandan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sağlık düzeyini yükseltmenin yanısıra sağlık alanında kurumsal gelişmeyi de desteklemek amacıyla uygulanmakta olan Birinci ve İkinci Sağlık Projeleri, Dünya Bankası tarafından finanse edilmektedir. Bu projeler çerçevesinde yeni sağlık evleri ve sağlık ocakları yapılmakta, mevcut ve yeni inşa edilen sağlık kuruluşlarının donanım ve araçları sağlanmakta, sağlık personelinin bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik başlangıç ve hizmet içi eğitim programları uygulanmaktadır.

Diyarbakır ve Mardin'in de dahil olduğu Birinci Sağlık Projesi tamamlanmıştır. Doğu Anadolu'daki illerle birlikte Adıyaman, Batman, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinin de yer aldığı İkinci Sağlık Projesi ise yeniden yapılandırılmıştır. Bu çerçevede GAP İllerinde gerçekleştirilecek hastane ve sağlık ocağı onarımları artık proje kapsamında yer almamaktadır. Proje kapsamında Adıyaman, Batman, Siirt, Şırnak ve Şanlıurfa illerinde birer adet eğitim tipi sağlık ocağı inşası gerçekleştirilecektir.

8.10. KENTSEL VE KIRSAL ALTYAPI

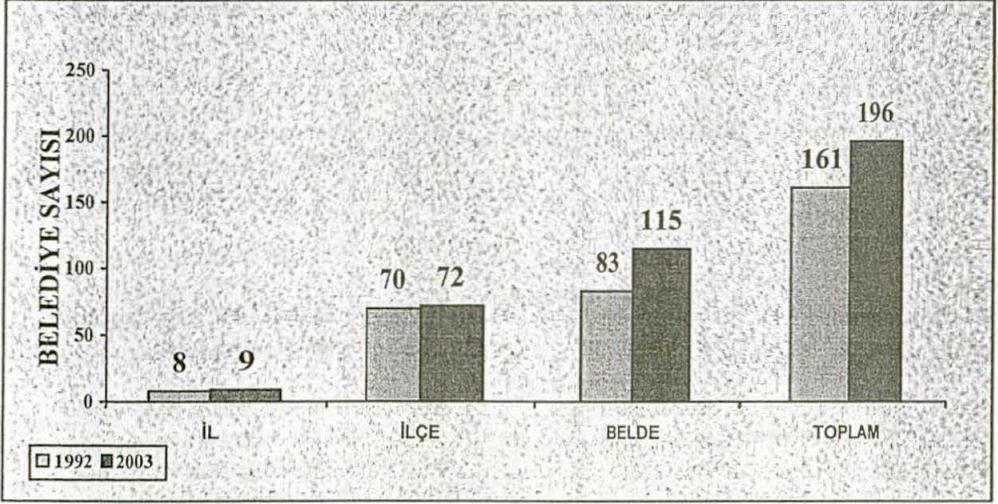
8.10.1. Kentsel Altyapı Durumu

GAP Bölgesi'ndeki hızlı nüfus artışı ve göç nedeniyle kentsel alanlarda altyapı problemleri gün geçtikçe ağırlaşmakta ve birçok sosyo-ekonomik soruna neden olmaktadır. Kırsal alandaki yaşam koşullarının güçlüğü ve kentlerin çekim gücü insanları göç etmeye yönelten sebeplerin başında gelmektedir. Hızlı kentleşme kentler üzerindeki baskıyı artırmakta ve daha geniş kitleleri çevre sorunlarıyla yüz yüze bırakmaktadır. GAP Bölgesi'nde yer alan ve hizmet götürülmesi gereken belediye sayısı hızla artmıştır. Bu nedenle bölge şehirleri, gerekli kentsel planlama hizmetlerinin verilmediği çok geniş alanlara yayılmış durumdadır. Özellikle büyük şehirlerin etrafında oluşan gecekondu türü yerleşimlerde sorunlar daha da ağırlaşmakta, çevreyle ilgili altyapı ve hizmet sunumu ise giderek artan talebi karşılayamamaktadır.

GAP Bölgesi'nde 2003 yılı itibarıyla 9 il ile bunlara bağlı 72 ilçe ve 115 belde olmak üzere 196 belediye mevcuttur. Gaziantep ve Diyarbakır "Büyükşehir Belediyesi" statüsüne sahip illerdir.

Belediyelerin illere göre dağılımı incelendiğinde; Adıyaman İli'nde 28, Batman İli'nde 12, Diyarbakır İli'nde 32, Gaziantep İli'nde 28, Kilis İli'nde 5, Mardin İli'nde 31, Siirt İli'nde 13, Şanlıurfa İli'nde 27, Şırnak İli'nde 20 adet belediye olduğu görülmektedir.

Grafik 11: GAP Bölgesi Belediyelerinin İl, İlçe ve Belde Dağılımı

GAP Bölgesi temel altyapı olanakları açısından gelişmiş bölgelerin hayli gerisindedir. Hızla büyüyen şehirlerde altyapı konularındaki en önemli sorunlar, içmesuyu, kanalizasyon, atıksu arıtma tesisi ve katı atık yönetimi hizmetlerindeki yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Kent merkezleri kırsal nüfusu büyük ölçüde çekmekte ve kent altyapısı artan ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

8.10.1.1. İçmesuyu Durumu

Altyapı çalışmalarında yerleşimlerin içme ve kullanma suyu temini ve standartlara uygun şebeke oluşturulması öncelikli olarak ele alınmıştır. Nüfusu 100 000'in üzerinde olan yerleşimlerin içmesuyu tesisleri DSİ tarafından, diğer yerleşimlerin ise İller Bankası ve Belediyesi tarafından ele alınmaktadır.

2004 yılında DİE tarafından yayınlanan "Belediye Su İstatistikleri Anketi"ne göre; 2002 yılında GAP Bölgesi'nde belediye teşkilatı olan 196 yerleşimin % 94.4'üne (185 yerleşim) içmesuyu şebekesi ile hizmet götürülmüştür. Bu oran ülke genelindeki 3 215 belediye % 91.0 (3 140 yerleşim) olarak verilmektedir. İçmesuyu amaçlı 411 milyon m³ (Türkiye'de 5 003 milyon m³) su çekilmiş, çekilen suyun % 21'i (Türkiye'de % 34.2) artırlarak kullanıcılara dağıtılmıştır. İçmesuyu şebekelerine çekilen suyun % 28.4'ü kuyu, % 48.2'si baraj, % 20.1'i kaynak ve % 3.3'ü göl ve akarsulardan çekilmiştir.

Aynı çalışmaya göre; faal durumda bulunan 1 adet fiziksel ve 3 adet konvansiyonel olmak üzere 4 adet içmesuyu arıtma tesisi 9 belediyeye hizmet götürmüştür ve toplam 86 milyon m³ su artmıştır.

10.1.2. Kanalizasyon ve Atıksu Arıtma Tesisi Durumu

AP Bölgesi'nde genel olarak pıssu şebeke ve atıksu arıtma tesisleri yetersiz seviyededir. elediyelerin içmesuyu temini, pıssuya göre öncelikli olarak ele alındığından, GAP bölgesi'nde kanalizasyon sistemleri ve arıtma tesislerine ait çalışmalarda çok ilerleme aydedilememiştir.

2004 yılında DİE tarafından yayınlanan "Belediye Kanalizasyon İstatistikleri Anketi" sonuçlarına göre; GAP Bölgesi'nde 2002 yılı içerisinde belediye teşkilatı olan yerleşim yerlerinin % 67.3'üne (132 yerleşim) kanalizasyon şebekesi ile, % 3.6'sına da (7 yerleşim) atıksu arıtma tesisi ile hizmet götürülmüştür. Türkiye genelindeki 3 215 belediye içinde aynı değerler sırasıyla % 64.1 (2 060 yerleşim) ve % 6.5'tir (210 yerleşim). Buna göre, ülkedeki kanalizasyon şebekesine sahip belediyelerin % 6.4'ü ile arıtma tesislerinin % 3.3'ü GAP Bölgesi'nde yer almaktadır. Ancak, GAP Bölgesi'nde kanalizasyon şebekesine sahip 132 yerleşmenin bir çoğunda sistem ya çok eski ya da yerleşmenin genişlemesinden dolayı yetersiz kalmaktadır.

Yine aynı anket sonuçlarına göre; GAP Bölgesi'ndeki kanalizasyon şebekelerinden toplam 275 milyon m³ atıksu deşarj edilmiş olup bu atıksuyun yalnızca % 40.1'i (112 milyon m³) arıtılarak deşarj edilmiştir. Türkiye'de ise aynı değerler sırasıyla 2 916 milyon m³ ve % 44.3 (1 380 milyon m³) olarak gerçekleşmiştir.

1996 yılında GAP İdaresi'nce kontrollük hizmetleri İller Bankası tarafından yapılan, 20 adet yerleşimin kanalizasyon şebeke ve arıtma tesisi etütleri, 1997 yılında ise 7 adet yerleşimin kanalizasyon şebeke, 1 adet yerleşimin ise arıtma tesisi etüt çalışması ihale edilmiş ve hemen uygulanabilecek durumda bir proje stoku oluşturulmuştur.

Ayrıca, GAP İdaresi tarafından Akçakale kanalizasyon ve arıtma tesisi 2001 yılında tamamlanmış olup, Kahta ve Ceylanpınar kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yapımına devam edilmektedir.

Bunun yanı sıra Gaziantep atıksu arıtma tesisi, şebeke ve kollektör yapım işleri GASKİ tarafından, Diyarbakır atıksu arıtma tesisi, şebeke ve kollektör yapım işleri DİSKİ tarafından ele alınmış bulunmaktadır. İller Bankası tarafından yaptırılan Adıyaman-Merkez atıksu arıtma tesisi yapımı Belediyesince durdurulmuştur.

8.10.1.3. Halihazır Harita Durumu

2004 sonu itibariyle; GAP Bölgesi'nde mevcut 196 belediyenin 189 adedinin (% 96,42'sinin) halihazır haritası mevcut durumdadır. GAP İdaresi'nce 81 {(Diyarbakır Metropolitan Alanı ve Yakın Çevresi Sayısal Fotogrametrik Harita Projesi; Bağlar, Bağıvar, Sur, Yenişehir, Kayapınar ve Çarıklı Yerleşim Yerlerini de kapsadığı için sayıya dahil edilmiştir. Ayrıca BUA kapsamında yaptırılan 6 yerleşim yeri de [Batman (Merkez), Kozluk (Batman) (İhalesi Belediyesince yapılıp ödeneği GAP İdaresi'nce karşılanmıştır), Nizip (Gaziantep), Nusaybin (Mardin), Siverek (Şanlıurfa), Akçakale (Şanlıurfa) bu sayıya dahildir.]} yerleşim yeri ve Diyarbakır Arıtma Tesisi, Midyat Arıtma Tesisi, Siverek (Şanlıurfa) arıtma tesisi, Bismil Kıyı Kenar Çizgisi Haritası, Harran Üniversitesi kampus alanı, Şanlıurfa Uluslararası Havalimanı sahası, Şanlıurfa Uluslararası Havalimanı (İlave), Acırlı (Midyat - Mardin) Elet Mevkii Türbe Yeri Düzenleme Projesi, Zeugma Antik Şehir Geçici Müze Yeri, Siirt Organize Hayvancılık Bölgesi, Halfeti Kıyı Kenar Çizgisi Haritası, Köye Dönüş Projesi Kapsamında yaptırılan 12 yerleşim yerine ait halihazır haritalar [Karıncı Köyü (Bitlis - Merkez), Kaval Köyü (Hakkari

– Merkez), Yalınca Köyü (Gürpınar – Van), Üçevler Köyü (Muş), Bulgurcular (Mazgirt – Tunceli), Kocasırt Köyü (Mardin), Kaynakkaya (Mardin), Vergili Köyü (Gercüş – Diyarbakır), Yağızca Köyü (Genç – Bingöl), Arındık (Palu – Elazığ), Sağırsu Köyü (Siirt – Merkez) ve Çüngüş (Yeniköy – Diyarbakır)] olmak üzere toplam 142 bin hektarın üzerinde alan için halihazır harita alımı çalışması yapılmıştır.

Ayrıca başka kurum ve kuruluşlar tarafından yaptırılan; İkkiköprü (Batman) yerleşim yeri, Diyarbakır (Merkez) Organize Sanayi Bölgesi, Ziyaret (Siirt) yerleşim yeri, Siirt (Merkez) Afet Konutları yeri (ilave), Gölpinar (Şanlıurfa) piknik mesire yeri, Akçakale (Şanlıurfa) yerleşim yeri (ilave + revizyon) (03.03.1997), Bismil – Köseli Köyü (Diyarbakır) Fabrika Sahası Haritası, Batman (Merkez) Organize Sanayi Bölgesi, Siirt (Merkez) Organize Sanayi Bölgesi Sahası, Akçakale (Şanlıurfa) Yerleşim Yeri Haritası (2000), Mardin (Merkez) Çimento Fabrika Sahası Haritası, Akabe (Şanlıurfa) S.S. EVREN Küçük Sanayi Sitesi ve Ceylanpınar (Şanlıurfa) Yerleşim Yeri Haritaları da kontrol işlemleri yapılarak GAP İdaresi tarafından onaylanmıştır. (Aşağıdaki tabloda bu işler yer almamaktadır.)

GAP İDARESİ TARAFINDAN YAPTIRILMIŞ OLAN HARİTA ALIMI İŞLERİ

İl / Belde adı	İşin adı	Başlama-Bitiş tarihi	Alan (ha)
Adıyaman			
1 Merkez	İlave+Revizyon	1993-1993	776.0
2 Merkez	İlave+Revizyon	1992-1993	712.0
3 Merkez	Revizyon	1992-1993	271.5
4 Akıncılar	Yeni Harita	2001-2002	854.1
5 Besni	İlave	1992-1993	700.0
6 Çakırhöyük	Yeni Harita	1993-1994	570.1
7 Eskiköy	Yeni Harita	1996-1997	171.8
8 İnce	Yeni Harita	1996-1997	366.6
9 Kesmetepe	Yeni Harita	1993-1994	637.1
10 Köseceli	Yeni Harita	1998-1999	340.0
11 Pınarbaşı	Yeni Harita	2000-2001	333.5
12 Sarıyaprak	Yeni Harita	1996-1998	424.0
13 Suvarlı	Yeni Harita	1998-1999	320.0
14 Şambayat	Yeni Harita	1993-1994	542.2
15 Yaylakonak	Yeni Harita	1996-1998	498.0
16 Hasanlık	Yeni Harita	2004-2004	436.70
17 Atakent	Yeni Harita	2004-2004	904.20
18 Üçgöz	Yeni Harita	2004-2004	564.10
19 Gölbaşı	Yeni Harita	2004-2004	1945.0
Toplam alan (ha)			11 366.90
Diyarbakır			
1 * Merkez	Artma Tesisi	1992-1993	435.0
2 Merkez	Yeni Harita	1997-2002	78 000
3 Bismil	Yeni Harita	1992-1992	2 209.0
4 Çınar	İlave+Revizyon	1992-1992	241.0
5 * Bismil	Kıyı Kenar Çalışması	1993-1993	272.50
Toplam alan (ha)			81 157.5
Gaziantep			
1 Araban	İlave	1992-1993	214.0
2 Araban	İlave	1993-1994	115.0
3 Boğaziçi	Yeni Harita	1996-1997	818.5
4 Burç	İlave	2000-2001	156.30
5 Cevzili	İlave	2000-2001	76.10
6 İslahiye	İlave	1996-1997	913.3
7 ** Nizip	İlave	1991-1992	28.0
8 Nurdağ	İlave+Revizyon	1992-1993	488.0
9 Salkım	Yeni Harita	1996-1997	499.0
10 Yeşildere	Yeni Harita	1996-1997	1 113.0
11 * Nizip	Zeugma Antik Şehri Geçici Müze Yeri	2001-2002	25.0
Toplam alan (ha)			4 446.20

GAP İDARESİ TARAFINDAN YAPTIRILMIŞ OLAN HARİTA ALIMI İŞLERİ (devam)

	İl / Belde adı	İşin adı	Başlama-Bitiş tarihi	Alan (ha)
1	Mardin			
	Merkez	İlave	1996-1998	349.0
2 *	Acırlı	Elet Mevkii Türbe Yeri	1996-1997	109.6
3	Dikmen	Yeni Harita	1996-1997	357.8
4	Gelinkaya	Yeni Harita	1996-1997	378.5
5	Girmeli	Yeni Harita	1996-1997	487.6
6	Kabala	Yeni Harita	1996-1998	755.0
7	Kılavuz	Yeni Harita	1996-1996	170.0
8 *	Midyat	Antma Tesisi	1992-1993	40.0
9 **	Nusaybin	İlave	1991-1992	660.0
10	Savur	Yeni Harita	1993-1994	572.0
11	Söğütlu	Yeni Harita	1993-1994	379.1
12	Sürgüçü	Yeni Harita	1996-1998	300.0
13	Şenköy	Yeni Harita	1993-1994	493.70
14	Yüceli	Yeni Harita	2000-2000	297.30
	Toplam alan (ha)			5 349.60
	Siirt			
1	Atabağı	Yeni Harita	1993-1994	780.4
2	Baykan	İlave+Revizyon	1991-1992	184.0
3	Beğendik	Yeni Harita	2000-2002	123.0
4	Eruh	Yeni Harita	1992-1992	582.2
5	Gözpınar	Yeni Harita	1993-1994	394.0
6	Kayabağlar	Yeni Harita	1993-1994	373.7
7	Kurtalan	Yeni Harita	1996-1997	3 505.2
8	Pervari	Yeni Harita	1997-1998	287.0
9	Şirvan	Yeni Harita	1998-1998	331.3
10 *	Merkez	Organize Hayvancılık Bölgesi	2002-2002	150.0
11	Merkez	Yeni Harita	2002-2003	5870.2
	Toplam alan (ha)			12 580.95
	Şanlıurfa			
1 **	Siverek	İlave+revizyon	1991-1992	1 658.0
2 *	Merkez	Harran Ün. Alanı	1993-1993	660.0
3 *	Merkez	Uluslr. Havaaln.	1993-1994	2 274.1
4 *	Merkez	Uluslr Havaaln.	1993-1995	İlave
5 **	Akçakale	İlave	1991-1992	100.0
6	Birecik	Yeni Harita	2001-2002	1091.3
7	Bozova	İlave	1992-1993	290.0
8	Gürakar	Yeni Harita	2001-2002	729.8
9	Halfeti	Yeni Harita	2000-2001	69.20
10	Harran	İlave	1993-1993	304.0
11	Karaköprü	İlave+Revizyon	1993-1994	2 544.0
12	Viranşehir	Yeni Harita	1992-1993	2 580.0
13 *	Siverek	Aritma Tesisi	1992-1993	100.0
14 *	Halfeti	Kıyı Çalışması	2002-2002	26.0
15	Viranşehir	Yeni Harita	2002 - 2003	3400.0
16	Yaylak	Yeni Harita	2004-2004	680.0
	Toplam alan (ha)			16 506.4
	Batman			
1 **	Merkez	İlave	1991-1992	1 950.0
2 **	Kozluk	İlave+revizyon	1991-1992	606.0
3	Balıpınar	Yeni Harita	2001-2002	450.70
4	Hisarköy	Yeni Harita	2000-2001	418.0
	Toplam alan (ha)			3 424.7
	Kilis			
1	Merkez	İlave+Revizyon	1992-1993	269.0
	Şırnak			
1	Merkez	Yeni Harita	1998-2000	1.361.30
2	Başverimli	Yeni Harita	2000-2001	847.0
3	Beytüşşebap	Yeni Harita	1998-1999	344.0
4	Cizre	Yeni Harita	1998-2001	1.938.30
5	İdil	Yeni Harita	1998-1999	910.0
6	Kasrik	Yeni Harita	2000-2001	191.40
7	Sırtköy	Yeni Harita	2000-2000	365.0
8	Silopi	Yeni Harita	1996-2001	1.258.0
9	Şenoba	Yeni Harita	2001-2002	386.8
10	Uludere	Yeni Harita	1998-1999	173.0
	Toplam alan (ha)			7 774.8

(*) özel projeler için yaptırılmış olan işler

(**) BUA kapsamında yaptırılmış olan işler

Aşağıda sıralanmış olan 4 yerleşim yerinin ihaleleri yapılmıştır.

GAP İDARESİ TARAFINDAN YAPTIRILMAKTA OLAN HARİTA ALIMI İŞLERİ

	İl / Belde adı	İşin adı	Başlama-Bitiş tarihi	Alan (ha)
1	Şanlıurfa			
2	Suruç	Halihazır Harita	2004-2005	2817
	Onbimisan*	Halihazır Harita	2005-2005	2622
1	Adıyaman			
	Çelikhan	Halihazır Harita	2004-2005	954.9
1	Şırnak			
	Çalışkan	Halihazır Harita	2004-2005	518.5

* Onbimisan (Şanlıurfa) İhalesi 15.12.2004 tarihinde yapılmıştır.

8.10.1.4. İmar Planı Durumu

2004 sonu itibarıyla; GAP Bölgesi'nde mevcut 196 belediyenin 175'inin (% 89) imar planı mevcuttur. Bunlardan 51 adedi GAP İdaresi tarafından yaptırılarak onaylanmıştır.

GAP İdaresi'nce Yapıtılan İmar Planları Tablosu

İl / Yıl	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Adıyaman		Besni Gölbacı		Merkez Kesmetepe	Çakırhöyük Eskiköy	İnlice			Sarıyaprak Yaylakonak		Köşeceli Suvarlı
Batman		Merkez Kozluk Sason									
Diyarbakır		Bismil Çermik Çınar Ergani Silvan									
Gaziantep	Nizip	Araban Nurdağı Oğuzeli Yavuzeli				Boğaziçi					
Kilis			Merkez				İslahiye Salkım Yeşildere				
Mardin	Nusaybin	Mazıdağı Yeşilli			Savur Dikmen Girmeli Kılavuz Sümer	Gelinkaya		Sürgücü	Kabala Söğütü	Yüceli	
Siirt		Baykan			Eruh						
Şanlıurfa	Akçakale Siverek		Bozova Viranşehir		Karaköprü		Kayabağlar				
Şırnak	Merkez										
TOPLAM	5	17	3	2	9	3	4	1	4	1	2

Ayrıca, Kurtalan-Siirt, İdil-Şırnak, Şirvan-Siirt ve Pervari-Siirt yerleşimlerine ait imar planlarının ihaleleri yapılarak, çalışmalara başlanmıştır.

8.10.1.5. Katı Atık Durumu

Son yıllarda katı atıklardan kaynaklanan problemler ülkemizin en önemli çevre sorunlarından. Nüfus artışına, teknolojik gelişmeye, sanayileşmeye ve kentleşmeye paralel olarak katı atık miktarları artmakta, tüketim alışkanlıklarının değişimine paralel olarak atık kompozisyonu da değişmektedir. Kentsel katı atıkların uygun biçimde biriktirilmesi, toplanması ve uygun değerlendirme tesislerine veya noktalarına taşınması, bu noktalardaki alıcı ortamda çevresel etki yönünden sakınca yaratmayacak biçimde bertaraf edilmesi, halk ve çevre sağlığı açısından önem taşımaktadır.

GAP'ın başlamasıyla birlikte yaşanan büyük değişim Bölge'nin sosyal ve ekonomik yönden bütün sektörlerini etkilemektedir. Tarımda sulamayla başlayan, sanayi ve giderek hizmetlere yayılan bu zincirleme reaksiyon bir yandan çok değişik konularda geniş yatırım ve gelişme olanakları yaratırken, diğer yandan da sosyal ve fiziki altyapıda önemli ihtiyaçlar doğurmaktadır. Bölgede yaşanan hızlı nüfus artışı ve göç, kentsel altyapı hizmetleri üzerinde baskı oluşturmaktadır.

2004 yılı itibarıyla DİE tarafından yayınlanan Belediye Çevre Envanteri-2002 yılı değerlerine göre; GAP Bölgesi'nde yer alan 196 belediyeden 173'ü katı atık toplama ve taşıma hizmeti vermektedir. Katı atık toplama ve taşıma hizmeti alan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 69.14 olup, bu hizmetin belediye nüfusu içindeki oranı % 97.30'a çıkmaktadır.

Katı atık hizmeti verilen belediyelerden, 2002 yılı yaz mevsiminde 774 849 ton, kış mevsiminde 669 654 ton ve yıllık 1 4444 503 ton katı atık toplandığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre kişi başı günlük ortalama katı atık miktarı 0.87 kg/kişi-gün olarak tespit edilmiştir.

Aynı çalışma verilerine göre; 2002 yılında katı atık hizmeti veren 173 belediyeden, 114 tanesi toplanan katı atıkları belediye çöplüğünde, 4 tanesi Büyükşehir belediye çöplüğünde, 2 tanesi başka belediye çöplüğünde, 3 tanesi düzenli depolama tesisinde, 6 tanesi açıkta yakarak, 2 tanesi gömerek, 17 tanesi dereye dökerek ve 28 tanesi diğer yöntemlerle bertaraf ettiği tespit edilmiştir.

Yine DİE'nin yaptığı çalışmada Katı Atıkların Kontrol Yönetmelięi hükümlerini yerine getirmeyen belediyeler bu durumu yönetmelikleri bilmediklerine, maddi imkansızlıklara, personel ve araç yetersizliği ile teknik sebepleri göstermektedir.

GAP İdaresi, GAP Bölgesi'nde kırsal ve kentsel altyapının iyileştirilmesi yönünde temel çözümlerin geliştirilmesi ve kentsel altyapı hizmetlerinin daha iyi verilmesini sağlamak üzere Belediyelerin kurumsal yapılarını güçlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla çok çeşitli konularda proje geliştirmeyi ve hayata geçirmeyi amaçlamakta ve sürdürmektedir. Halk sağlığı ve çevrenin korunması bakımlarından büyük önem taşıyan Katı Atık Yönetimi ile ilgili çalışmalar GAP İdaresi'nin sürdürülebilir kalkınma yönündeki çabaları gözönüne alınırsa gözardı edilmemesi gereken bir noktadadır. Bölgedeki mevcut uygulamaları tespit etmek ve Bölgenin özellikleri dikkate alınarak teknik ve ekonomik yönden uygulanabilir, "Katı Atıkların Kontrolü Yönetmelięi"ne uygun sistemler geliştirilmesi amacı ile 1991 yılından itibaren çalışmalar yapılmaktadır. GAP Bölgesel Ulaşım Altyapı çalışmaları kapsamında 45 yerleşimin katı atık ön etütleri hazırlanmıştır. Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman ve Gaziantep illerinin kavramsal projeleri yine aynı proje kapsamında kavramsal projeleri tamamlanmış ve Gaziantep kentinin katı atık düzenli depolama sahası inşaatı 1995 yılında tamamlanmış ve işletmeye açılmıştır.

Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin ve Siverek kentleri katı atık yönetim sistemlerine ilişkin çalışma 1998 yılında GAP İdaresinin yürüttüğü GAP Kentsel Sanitasyon Projesi kapsamında ele alınmış ancak finansman sıkıntısı yüzünden uygulama fırsatı bulunamamıştır.

Halen GAP İdaresi tarafından yürütülmekte olan GAP Bölgesi Katı Atık Yönetimi Projesi kapsamında Adıyaman, Batman, Kilis, Siirt, Şırnak, Bismil (Diyarbakır), Kızıltepe (Mardin), Nizip (Gaziantep), Silvan (Diyarbakır), Viranşehir (Urfa)'da ise katı atıkların düzenli depolanması konusunda fizibilite ve projelendirme çalışmaları tamamlanmış olup, Adıyaman ve Batman il merkezlerinin Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi Uygulama Projeleri çalışmaları devam etmektedir.

8.10.2. Kırsal Alan Altyapı Durumu

8.10.2.1. Kırsal İçmesuyu Durumu

Mevcut kırsal yerleşimlerin ünite bazında içmesuyuna erişme durumuna bakıldığında GAP Bölgesi'nin % 75 oranı ile ülke genelindeki % 88 oranının altında kaldığı görülmektedir. Aynı şekilde içmesuyuna erişen nüfusa bakıldığında GAP Bölgesi % 88'lik oran ile ülke genelindeki % 96'lık oranın altında kalmaktadır.

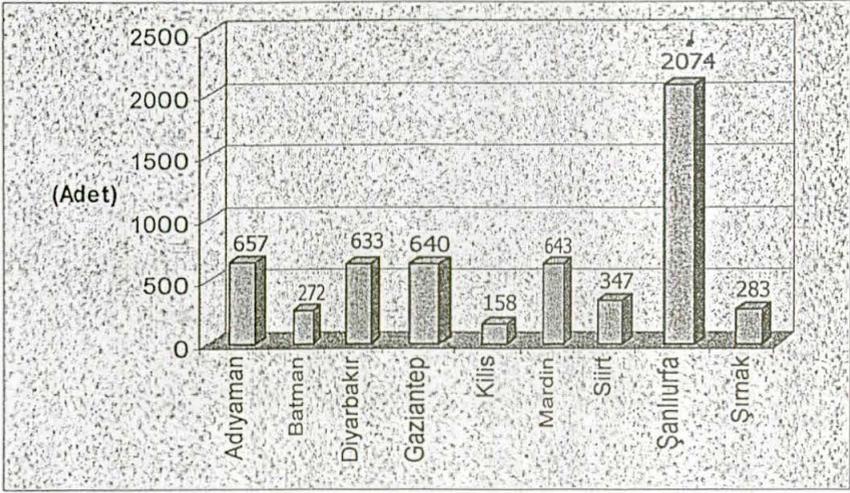
Tablo 52: GAP Bölgesi Köy İçmesuları

İller	Sulu		Yetersiz		Susuz		Toplam	
	Ünite	Nüfus	Ünite	Nüfus	Ünite	Nüfus	Ünite	Nüfus
Adıyaman	657	177 372	47	11 841	248	22 408	952	211 621
Batman	272	82 138	155	41 273	138	6 577	565	129 988
Diyarbakır	633	202 808	589	120 587	802	84 817	2 024	408 212
Gaziantep	640	197 149	47	12 082	6	1 278	693	210 509
Kilis	158	31 500	39	5 329	0	0	197	36 829
Mardin	643	182 858	96	15 202	120	5 209	859	203 269
Siirt	347	72 251	44	6 258	109	7 127	500	85 636
Şanlıurfa	2 074	467 705	96	10 144	523	48 932	2 693	526 781
Şırnak	283	82 731	116	10 234	92	2 288	491	95 253
GAP	5 707	1 496 512	1 229	232 950	2 038	178 636	8 974	1 908 098
Türkiye	62 181	12 761 184	7 612	1 148 186	7 390	474 518	77 040	14 397 913
GAP/Türkiye (%)	9.18	11.73	16.15	20.29	27.58	37.65	11.63	13.27

Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy İçme Suları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibarıyla)

2004 yılı itibarıyla, GAP Bölgesi'nde yer alan kırsal yerleşmelerin içmesuyu erişimine üniteler bazında bakıldığında; % 63.6'sının (5 707 ünite) içmesuyuna kavuşmuş olduğu, bunun yanısıra % 22.7'sinin (2 038 ünite) susuz, % 13.7'sinin (1 229 ünite) de suyunun yetersiz olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde aynı değerler sırasıyla; % 80.6 (62 181 ünite), % 9.6 (7 390 ünite), % 9.7'dir (7 612 ünite).

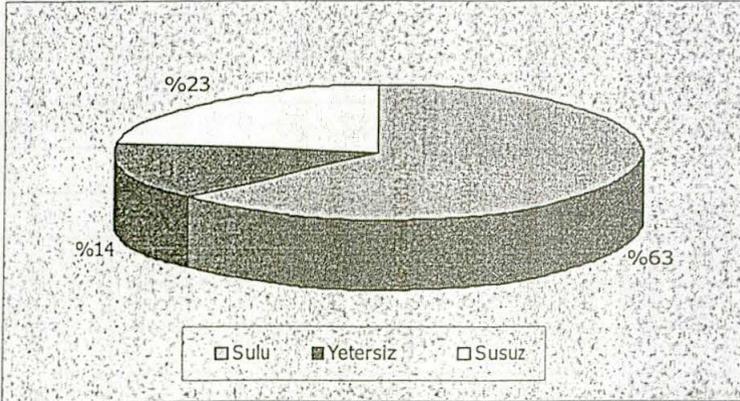
Grafik 12: GAP Bölgesi İlleri Köy İçme Suları (Sulu Ünite)

Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy İçme Suları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibarıyla)

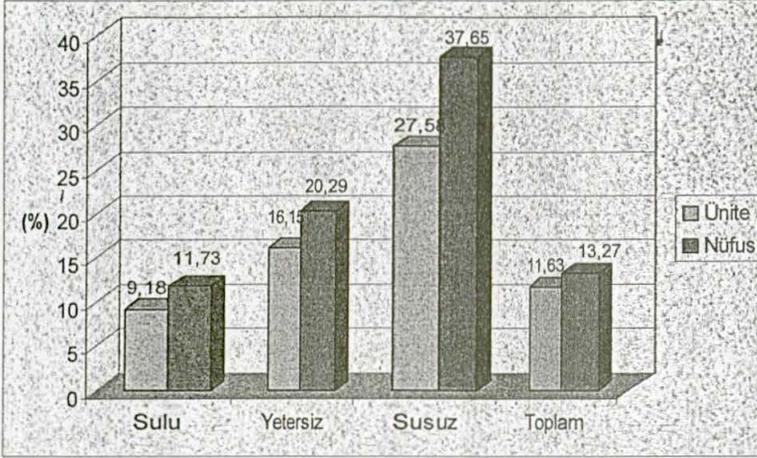
GAP Bölgesi'nde yer alan kırsal yerleşmelerin içmesuyu erişimine nüfus itibarıyla bakıldığında; % 78.4'ünün (1 496 512 kişi) sulu, % 9.4'ünün (178 636 kişi) susuz ve %12.2'sinin (232 950 kişi) suyu yetersiz ünitelerde yaşadığı görülmektedir. Türkiye genelinde aynı değerler sırasıyla; % 88.7 (12 761 184 kişi), % 3.3 (474 518 kişi) ve % 8'dir (1 148 186 kişi).

Grafik 13: GAP Bölgesi İlleri Köy İçme Suları

Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy İçme Suları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibarıyla)

Grafik 14: Köy İçme Suları (GAP/Türkiye)

Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy İçme Suları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibariyle)

8.10.2.2. Köy Yolları Durumu

2004 yılı itibariyle GAP Bölgesi'ndeki köy yolları envanterine göre; Bölge'deki toplam 29 494 km'lik köy yolunun 24 228 km'si (% 82.2) birinci öncelikli yol vasfında, 5 266 km'lik kesimi (% 17.9) ise ikinci derece yol vasfındadır.

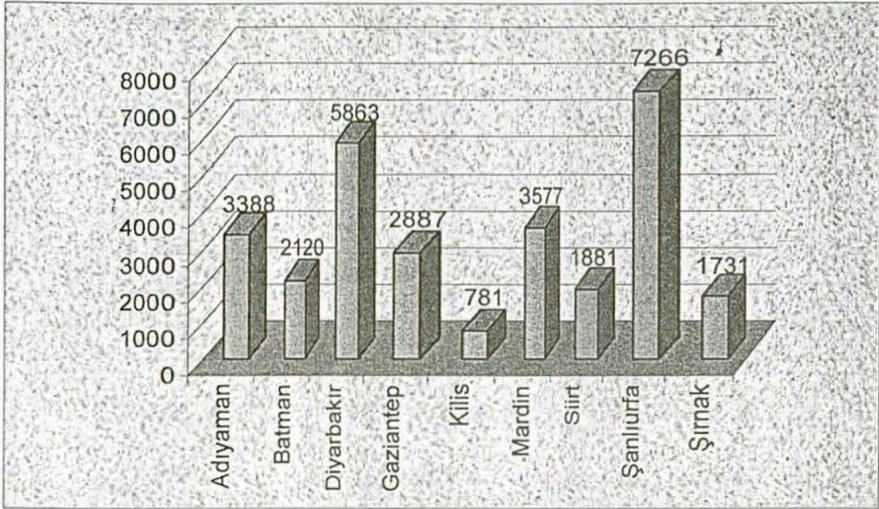
Tablo 53: GAP Bölgesi Köy Yolları Durumu - Öncelikli Yol Vasfına Göre (km)

İller	1. Derecede Öncelikli Yol	2. Derecede Öncelikli Yol	Toplam
Adıyaman	2 838	550	3 388
Batman	1 655	465	2 120
Diyarbakır	5 147	716	5 863
Gaziantep	2 068	819	2 887
Kilis	530	251	781
Mardin	2 528	1 049	3 577
Siirt	1 725	156	1 881
Şanlıurfa	6 155	1 111	7 266
Şırnak	1 582	149	1 731
GAP	24 228	5 266	29 494
Türkiye	221 548	70 037	291 585
GAP/Türkiye (%)	10.94	7.52	10.12

Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy Yolları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibariyle)

Türkiye toplamına bakıldığında, 291 585 km'lik köy yolunun 221 548 km'si (% 76) birinci, 70 037 km'lik kesiminin ise (% 24) ikinci derece öncelikli yol vasfında olduğu görülmektedir. GAP Bölgesi'ndeki birinci derece öncelikli yol vasfı Türkiye dağılımından büyüktür.

Grafik 15: GAP Bölgesi İlleri Köy Yolları (km)

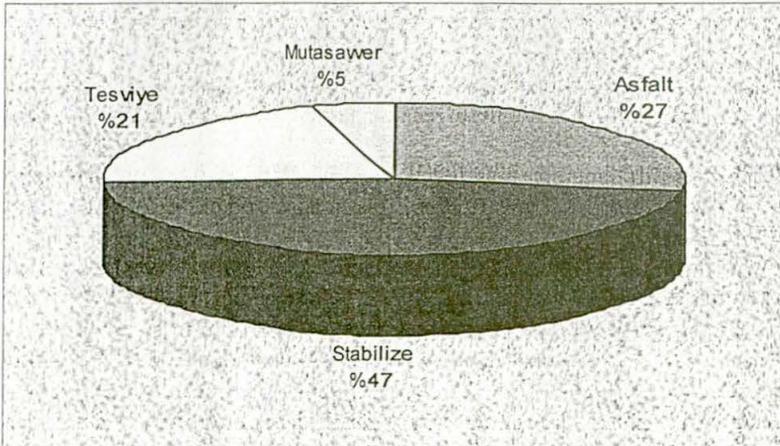
Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy Yolları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibariyle)

Köy yollarının birinci ve ikinci derece öncelikli yol vasfı sınıflamasına göre, GAP'ın Türkiye içindeki payına bakıldığında bu oranlar sırasıyla; % 10.9 ve % 7.5'tir.

GAP Bölgesi'ndeki köy yollarının nitelikleri göz önüne alındığında; toplam 29 494 km'nin 8 022 km'lik (% 27.2) kesiminin asfalt, 13 963 km'lik (% 47.3) kesiminin stabilize, 6 179 km'lik (% 21.0) kesiminin tesviye, 1 330 km'lik (% 4.5) kesiminin mutasavver olduğu görülmektedir.

Türkiye toplamına bakıldığında bu değerler sırası ile; 92 762 km (% 31.8) asfalt, 1 768 km (% 0.6) beton, 130 744 km (% 44.8) stabilize, 55 589 km (% 19.1) tesviye ve 10 722 km (% 3.7) mutasavverdir.

Grafik 16: GAP Bölgesi Köy Yolları Durumu- Hizmetçi Yol Dağılımı

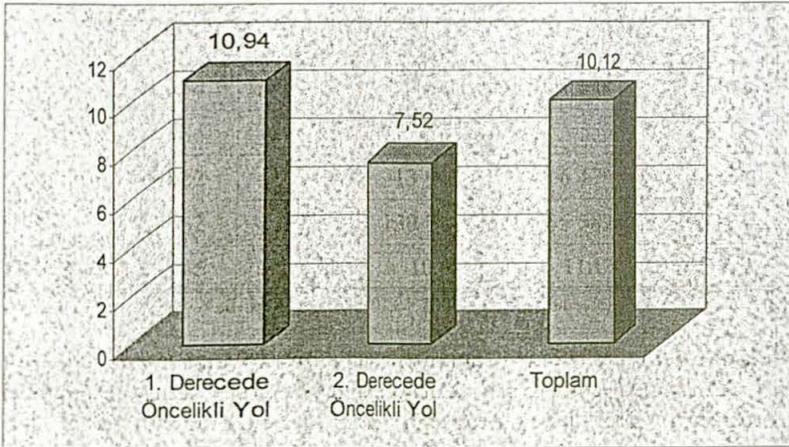
Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy Yolları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibariyle)

Tablo 54: GAP Bölgesi Köy Yolları Durumu – Hizmet İçi Yol Dağılımı (km)

İller	Asfalt	Beton	Stabilize	Tesviye	Mutasavver	Toplam
Adıyaman	936	0	1 657	759	36	3 388
Batman	359	0	1 051	550	160	2 120
Diyarbakır	729	0	3 419	1 229	486	5 863
Gaziantep	2 206	0	665	14	2	2 887
Kilis	403	0	349	29	0	781
Mardin	1 020	0	1 583	922	52	3 577
Siirt	230	0	1 036	478	137	1 881
Şanlıurfa	1 754	0	3 626	1 648	238	7 266
Şırnak	385	0	577	550	219	1 731
GAP	8 022	0	13 963	6 179	1 330	29 494
Türkiye	92 762	1 768	130 744	55 589	10 722	291 585
GAP/Türkiye (%)	8.65	0.00	10.68	11.12	12.4	10.12

Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy Yolları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibarıyla)

GAP Bölgesi'nin hizmet içi yol dağılımının Türkiye genelindeki oranına bakıldığında ise, yollarının nitelikleri itibarıyla oranların sırasıyla; asfalt % 8.65, stabilize % 10.68, tesviye % 11.12 ve mutasavver % 12.4 olduğu görülmektedir. Bölgedeki toplam köy yollarının Türkiye genelindeki köy yolları içindeki payı ise % 10.12'dir.

Grafik 17: Öncelikli Yol Vsfına Göre GAP Bölgesi Köy Yolları Durumu (GAP/Türkiye, %)

Kaynak: www.khgm.gov.tr, Köy Yolları Envanteri (01.01.2004 tarihi itibarıyla)